

บทที่ 3

บทบาทของจังหวัด จันทบุรีในระดับภาค

ในการศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด องค์ประกอบสำคัญที่จำเป็นจะต้องศึกษาด้วยก็คือ การศึกษาบทบาทของจังหวัดในระดับภาค เพื่อใช้เป็นกรอบหรือขอบเขตในการศึกษา แผนโครงสร้างในบทต่อไป เพราะการวางแผนโครงสร้างที่เหมาะสมและเป็นไปได้ นั้น จะต้องคำนึงถึงอิทธิพลของจังหวัดใกล้เคียงและสอดคล้องกับแผนพัฒนาในระดับภาค ดังนั้นในบทนี้จะเป็น การศึกษาเปรียบเทียบสภาพทั่วไปของ จังหวัดจันทบุรี กับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียง ทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ ประชากร สังคม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน พร้อมทั้งสรุปบทบาท ของจังหวัดจันทบุรีในระดับภาค ว่ามีความสัมพันธ์กับพื้นที่อื่น ๆ ภายในภาคโดยส่วนรวมอย่างไรบ้าง ผลสรุปดังกล่าว จะนำมาใช้สำหรับกำหนดแนวทางในการศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัดต่อไป

3.1 ลักษณะทางกายภาพของภาคตะวันออกเฉียง

3.1.1 ขนาดที่ตั้งและอาณาเขตการปกครอง

ภาคตะวันออกเฉียง มีเนื้อที่ประมาณ 36,502.5 ตารางกิโลเมตร เป็นภาคที่มีขนาดเล็กมาก คือ ประมาณร้อยละ 7 ของพื้นที่ประเทศ ตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดที่ 11° 39' ถึง 14° 30' เหนือ และเส้นลองจิจูดที่ 100° 52' ถึง 102° 58' ตะวันออก ทางทิศเหนือของภาคติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทางทิศตะวันตกติดต่อกับ ประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ทางทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัด สมุทรปราการและกรุงเทพมหานคร และมีบางส่วนติดกับอ่าวไทย ส่วนทางทิศใต้จด อ่าวไทย

ภาคตะวันออกเฉียงแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 จังหวัด 49 อำเภอ และ 4 กิ่งอำเภอ (ข้อมูลจาก กรมการปกครอง ปี 2529) ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด จังหวัดปราจีนบุรีเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุด ส่วนจังหวัดที่มีพื้นที่เล็กที่สุดได้แก่ จังหวัดนครนายก จากการวิเคราะห์องค์ประกอบทางกายภาพ สามารถแบ่งภาคตะวันออกเฉียง ออกเป็น 2 บริเวณ คือ ภาคตะวันออกเฉียงตอนบน ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดนครนายก ฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี กับภาคตะวันออกเฉียงตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดชลบุรี

ระยอง จันทบุรี และตราด

จังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษานั้น มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 2 รองจากจังหวัดปราจีนบุรี โดยตั้งอยู่บริเวณภาคตะวันออกตอนล่าง ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ โดยเส้นทางรถยนต์ประมาณ 300.0 กิโลเมตร กล่าวคือ ตั้งอยู่เกือบตะวันออกสุดของภาค และทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดมีพรมแดนติดกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่เกิดปัญหาทางด้านชายแดนอยู่เสมอ (ดูแผนที่ 3.1 ประกอบ)

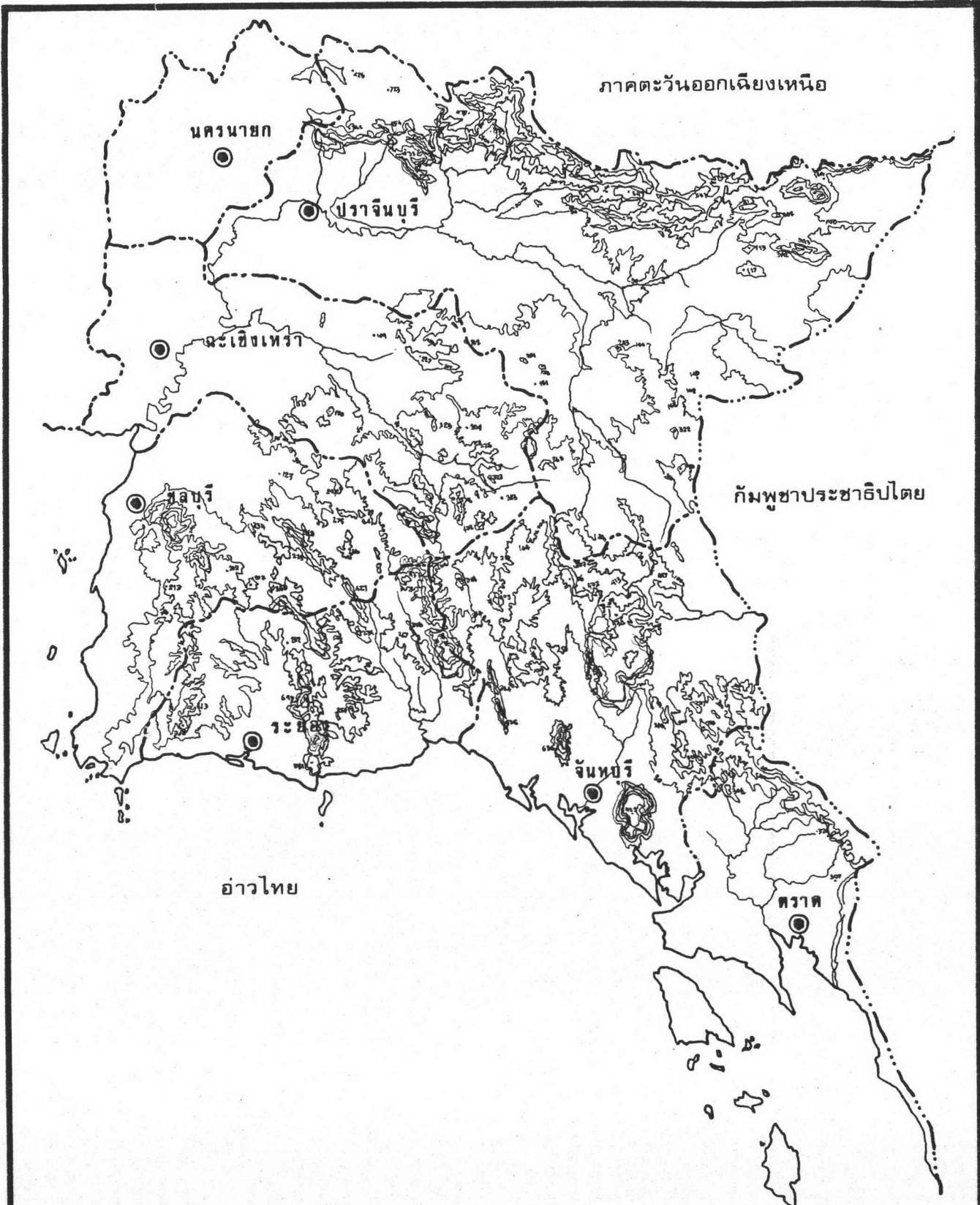
3.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ (ดูแผนที่ 3.2 ประกอบ)

ลักษณะภูมิประเทศของภาคตะวันออกบนกับภาคตะวันออกตอนล่าง มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คือ ลักษณะภูมิประเทศของภาคตะวันออกบน พื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบด้วยที่ราบและที่ดอนประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ บริเวณที่ราบกว้างใหญ่นี้ ได้แก่ ที่ราบลุ่มน้ำบางปะกง เกิดจากการตกตะกอนทับถมพัดพามาของแม่น้ำบางปะกง ซึ่งเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่และมีความสำคัญที่สุดในภาคตะวันออก โดยครอบคลุมพื้นที่บริเวณจังหวัดนครนายก ฉะเชิงเทรา และบางส่วนของจังหวัดปราจีนบุรี ทำให้พื้นที่นี้มีดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนา ดังนั้นเขตนี้จึงเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวที่เด่นกว่าเขตอื่น และมีการเพาะปลูกพืชไร่รวมอยู่ด้วยตามบริเวณที่ดอน นอกจากนี้บริเวณนี้ยังเป็นบริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมานับแต่ครั้งอดีตแล้ว ส่วนพื้นที่ภูเขา มีประมาณร้อยละ 10 เท่านั้น เทือกเขาเหล่านี้ปรากฏอยู่บริเวณตอนเหนือของจังหวัดนครนายก และจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำที่สำคัญของภาคตะวันออกตอนบน ได้แก่ แม่น้ำปราจีนบุรีและแม่น้ำนครนายก แม่น้ำทั้ง 2 สายนี้ไหลมาบรรจบกันเป็นแม่น้ำบางปะกง ขนาดของแม่น้ำในภาคตะวันออกตอนบนค่อนข้างยาว เนื่องจากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบและมีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของประชากรมาก

ส่วนภาคตะวันออกตอนล่าง ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ประกอบด้วยที่ดอนและภูเขา ประมาณร้อยละ 90 ของพื้นที่ ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่บริเวณตอนกลางและทางด้านตะวันออกของภาค รวมทั้งตามเกาะต่าง ๆ บริเวณนี้มีประชากรอาศัยเบาบางกว่าบริเวณอื่น และเป็นบริเวณที่ยังคงสภาพพื้นที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ส่วนพื้นที่ราบ มีประมาณร้อยละ 10 โดยจะพบบริเวณชายฝั่งทะเล ซึ่งปัจจุบัน บริเวณนี้เป็นบริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นที่สุด จากสภาพภูมิประเทศที่ประกอบด้วยภูเขา และมีอาณาเขตติดทะเล ทำให้ภาคตะวันออกตอนล่าง

แผนที่ 3.1 แสดงตำแหน่งที่ตั้งพื้นที่ศึกษา

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี		แผนที่ 3.2
แสดง	ภูมิประเทศภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย	..... เขตประเทศ - - - - - เขตจังหวัด - · - · - · เขตอำเภอ ● จังหวัด ○ อำเภอ
สัญลักษณ์	ไลน์ชั้นความสูง (เมตร)	
ที่มา		ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

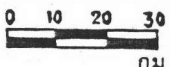
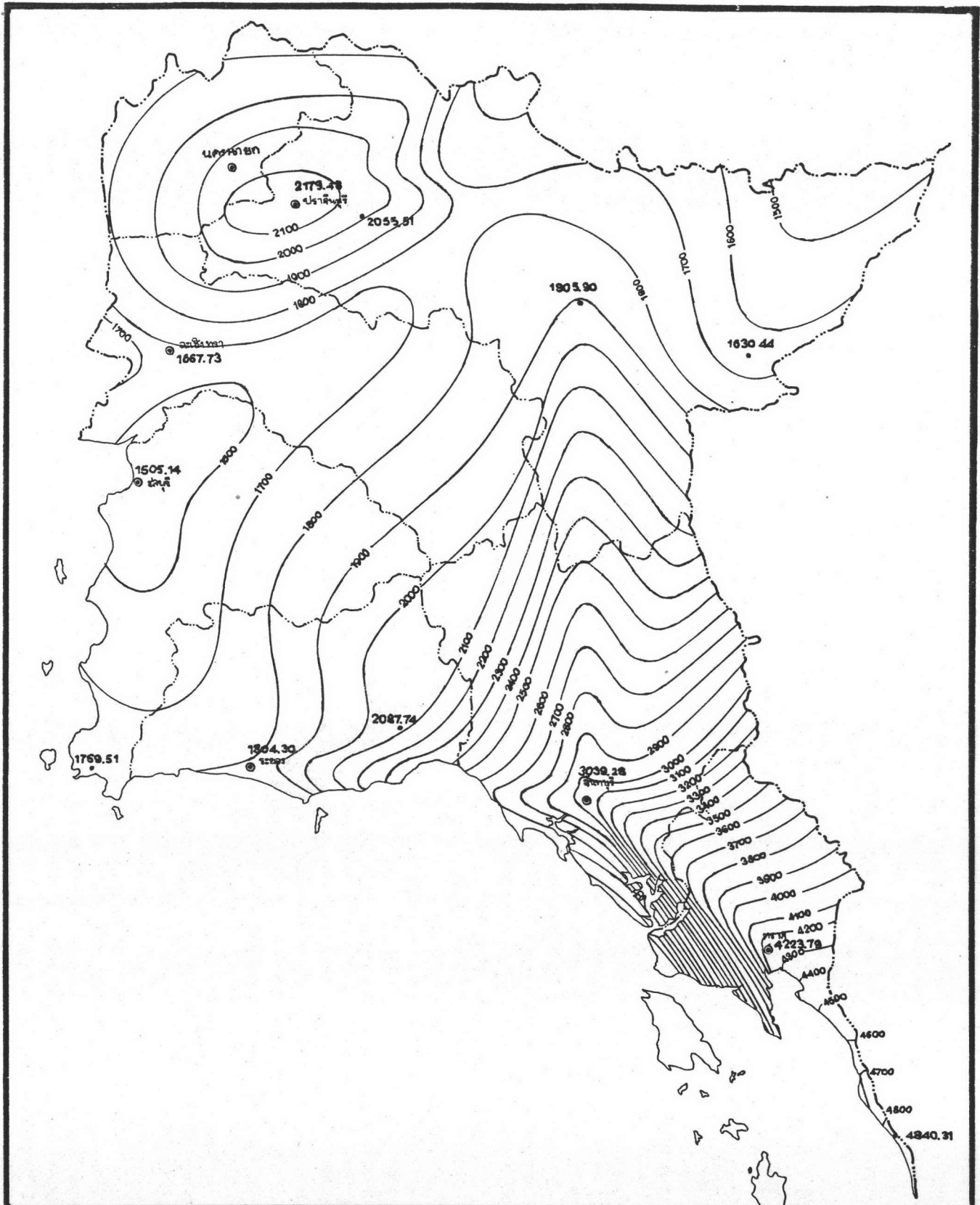

ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จึงมีอากาศค่อนข้างชื้นและฝนตกชุกกว่าภาคตะวันออกตอนบน และจะพบว่าพืชที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นไม้ยืนต้นและพืชไร่ ได้แก่ เงาะ ทุเรียน มังคุด ลางสาด มันสำปะหลัง อ้อย และยางพารา ส่วนใหญ่เป็นพืชที่ต้องการปริมาณความชื้นค่อนข้างสูง นอกจากนั้นยังมีแม่น้ำที่สำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำระยอง แม่น้ำจันทบุรี แต่ส่วนใหญ่เป็นแม่น้ำสายสั้น ๆ และไม่สามารถกักเก็บน้ำในฤดูแล้งได้ เพราะสภาพพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดอน ทำให้แม่น้ำไหลลงสู่ทะเลในเวลาอันรวดเร็ว

สำหรับจังหวัดจันทบุรี พื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบด้วยที่ดอนและภูเขา โดยมีเทือกเขาสอยดาวใต้ซึ่งเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในภาคตะวันออก อยู่บริเวณทิศเหนือของจังหวัด และเทือกเขานี้เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำคลองหลายสาย แต่มีขนาดเล็กและสั้น นอกจากนั้นจังหวัดจันทบุรียังเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา แม้ว่าจะมีการบุกรุกทำลายป่าตลอดเวลาก็ตาม ส่วนบริเวณฝั่งทะเลของจังหวัด อุดมไปด้วยป่าไม้ชายเลน และเป็นบริเวณที่ใช้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเค็มด้วย เช่นกัน

3.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ (ดูแผนที่ 3.3 ประกอบ)

สภาพภูมิอากาศของภาคตะวันออก มีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศถึงแม้ว่าจะเป็นภาคที่มีขนาดเล็กก็ตาม กล่าวคือ บริเวณภาคตะวันออกตอนบนจะมีลักษณะภูมิอากาศร้อน และค่อนข้างแห้งแล้งเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ ยกเว้นภาคใต้ที่มีปริมาณฝนค่อนข้างน้อย เฉลี่ยประมาณ 1,652 มิลลิเมตร ต่อปี อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 28.3 องศาเซลเซียส และมีค่าความชื้นสัมพัทธ์ประมาณร้อยละ 71 (สมุดรายงานสถิติภาคตะวันออก : 2528) ส่วนภาคตะวันออกตอนล่างมีลักษณะอากาศร้อนชื้น มีฝนตกมากและกระจายเกือบตลอดทั้งปี โดยเฉพาะ จังหวัดจันทบุรี และตราด มีลักษณะอากาศเช่นเดียวกับภาคใต้ ปริมาณฝนเฉลี่ย 2,449 มิลลิเมตร ต่อปี อุณหภูมิเฉลี่ย 27.6 องศาเซลเซียส และค่าความชื้นสัมพัทธ์ ประมาณร้อยละ 76 เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของภาคตะวันออกตอนล่างส่วนใหญ่ประกอบด้วยภูเขา และมีอาณาเขตติดทะเล ซึ่งสามารถรับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดผ่านได้เต็มที่ ทำให้มีปริมาณฝนมากและเป็นผลทำให้ค่าอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำกว่า ภาคตะวันออกตอนบน โดยเฉพาะ บริเวณจังหวัดจันทบุรี และตราด เป็นพื้นที่ที่มีฝนตกมากที่สุด ซึ่งจะพบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีการทำสวนยางพาราเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับภาคใต้

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี

แผนที่ 3.3

แสดง ปริมาณฝนเฉลี่ยของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (พ.ศ. 2510 - พ.ศ. 2526)

สัญลักษณ์

ช่วงต่างระดับชั้นปริมาณฝน 100 มม.

- ..... เขตประเทศ
- เขตจังหวัด
- เขตอำเภอ
- จังหวัด
- อำเภอ

ที่มา ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

3.1.4 สมรรถนะของดิน

ลักษณะดินของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไปมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงสูง ซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศ ในปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงใช้ประโยชน์ทางด้าน การเพาะปลูก แม้ว่าจะมีบางพื้นที่ใช้ประโยชน์ในด้านอื่นบ้างแล้ว อย่างไรก็ตามจากการสำรวจและจำแนกสมรรถนะดินของกรมพัฒนาที่ดิน สามารถจำแนกสมรรถนะดินของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในแต่ละพื้นที่ได้ดังนี้ (ดูแผนที่ 3.4 ประกอบ)

3.1.4.1 ดินที่เหมาะสมในการปลูกข้าวให้ผลผลิตปานกลางถึงสูง

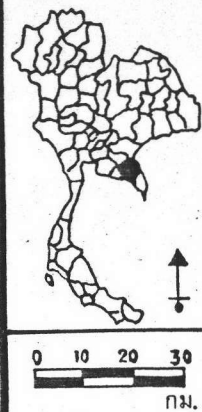
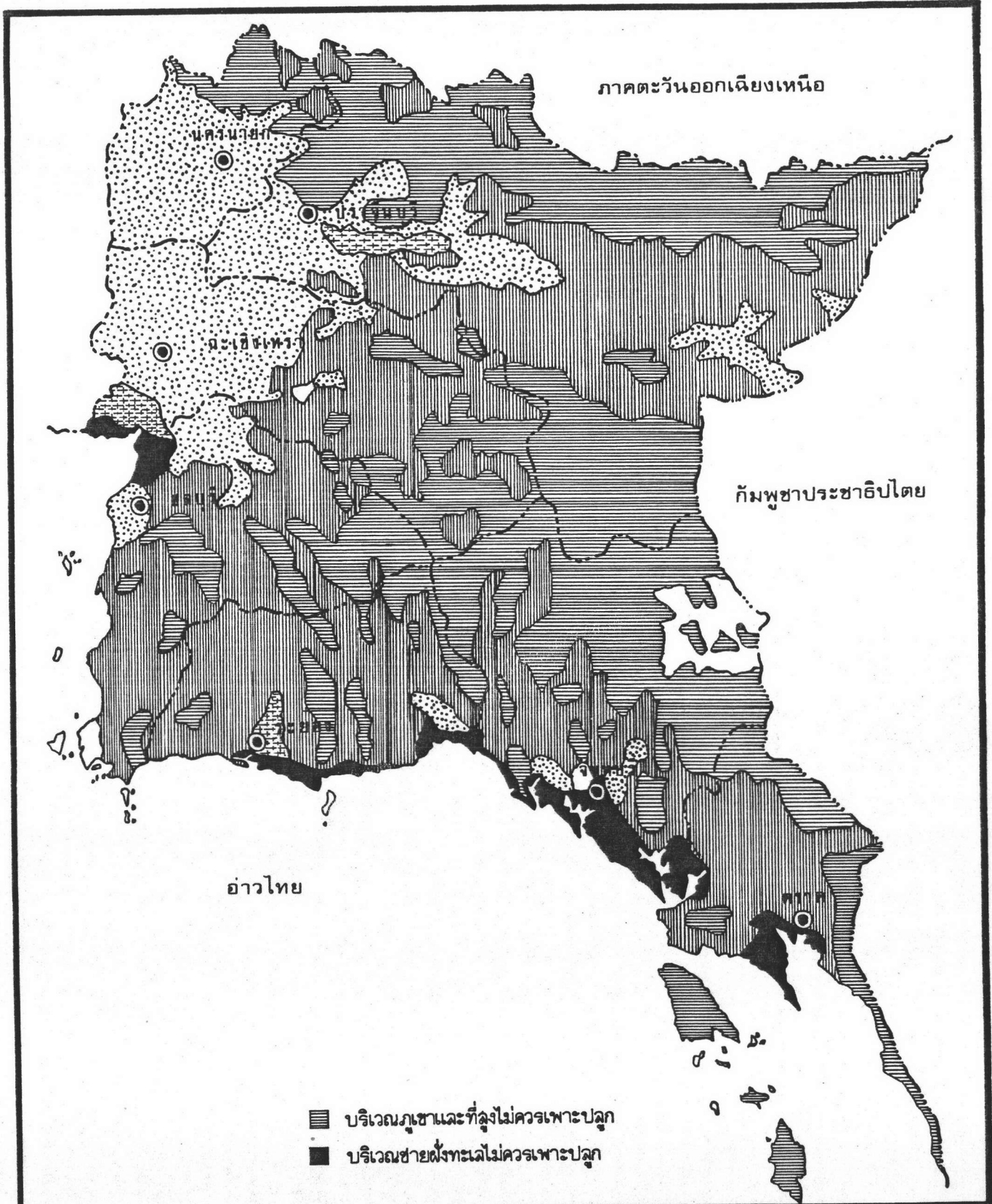
จะพบบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนแถบที่ราบลุ่มน้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี บริเวณปากแม่น้ำจังหวัดระยอง และบริเวณอำเภอกำแพงแสน จังหวัดฉะเชิงเทรา พื้นที่บริเวณนี้ส่วนใหญ่ปลูกข้าว และพืชไร่ประเภท อ้อย มันสำปะหลัง ซึ่งถ้าเป็นการเพาะปลูกในฤดูแล้ง ต้องอาศัยระบบชลประทานเข้ามาช่วย นอกจากนั้นบริเวณปากแม่น้ำมักจะเกิดปัญหาน้ำทะเลหนุนในฤดูแล้ง ทำให้พืชที่ปลูกได้รับความเสียหายอยู่เสมอ

3.1.4.2 ดินที่เหมาะสมในการเพาะปลูกพืชไร่และไม้ยืนต้นให้ผลผลิต

ปานกลางถึงสูงพบเป็นบริเวณกว้าง จากชายฝั่งทะเลเข้าไปถึงพื้นที่ตอนในของภาค ยกเว้นบริเวณเทือกเขาสูงในเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี พืชที่ปลูกในบริเวณนี้ ส่วนใหญ่ได้แก่อ้อย มันสำปะหลัง สับปะรด มะพร้าว โดยเฉพาะบริเวณจังหวัดระยอง ฉะเชิงเทรา และตราด ปลูกผลไม้จำพวก เงาะ ทุเรียน มังคุดมาก ส่วนบริเวณที่ติดกับชายแดน ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรานั้นยังคงเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ถึงแม้ว่าจะมีดินอุดมสมบูรณ์เนื่องจากมีปัญหาทางด้านชายแดนอยู่เสมอ และจะพบว่าบางพื้นที่ตอนกลางของภาคมีการบุกรุกถางป่าทำไร่เลื่อนลอย ประกอบกับสภาพภูมิประเทศมีความลาดเอียงมาก ทำให้เกิดปัญหาการพังทลายของดินค่อนข้างสูง

3.1.4.3 ดินที่ไม่เหมาะสมในการเพาะปลูก ส่วนใหญ่จะพบบริเวณ

ภูเขาและที่สูงในเขตติดต่อระหว่างจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และฉะเชิงเทรา และบริเวณชายแดนของจังหวัดฉะเชิงเทรา และตราด ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้และได้สงวนเป็นป่าสงวนแห่งชาติ นอกจากนั้น จะพบเป็นบริเวณเล็ก ๆ ตามชายฝั่งทะเลตั้งแต่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ถึงตราด ซึ่งยังคงสภาพเป็นป่าชายเลนและบางพื้นที่ใช้ทำนาเกลือ และบ่อเลี้ยงปลา

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี

แผนที่ 3.4

แสดง ลักษณะของดิน

สัญลักษณ์

- ปลูกข้าวได้ผลผลิตสูง
- ปลูกข้าวจะได้ผลผลิตปานกลาง
- ปลูกพืชไร่และไม้ยืนต้นจะได้ผลผลิตปานกลาง
- ปลูกพืชไร่และไม้ยืนต้นจะได้ผลผลิตสูง

- ..... เขตประเทศ
- เขตจังหวัด
- เขตอำเภอ
- ◎ จังหวัด
- อำเภอ

ที่มา สำนักผังเมือง

สำหรับ จังหวัดจันทบุรี สมรรถนะดินส่วนใหญ่เหมาะแก่ การเพาะปลูกพืชไร่และไม้ยืนต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พืชที่ปลูกส่วนใหญ่ ได้แก่ เงาะ ทุเรียน มังคุด พริกไทย ข้าวโพด และยางพารา ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด แต่พื้นที่ ดังกล่าวมีเป็นบริเวณไม่กว้างเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดจันทบุรีเป็นภูเขาและที่สูง ซึ่งไม่เหมาะ ต่อการเพาะปลูก ในปัจจุบันยังคงสภาพของป่าไม้ไว้ และได้มีการอนุรักษ์ให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งสิ้น 19 แห่ง คิดเป็นเนื้อที่ประมาณร้อยละ 51 ของพื้นที่จังหวัด เพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้ ทำลายป่าซึ่งเกิดขึ้นอยู่เสมอ ดังนั้น การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดจันทบุรีจึงมีข้อ จำกัดทางด้านสภาพพื้นที่ที่ไม่อาจขยายออกไปเช่นเดียวกับจังหวัดระยอง ชลบุรี และภาคตะวันออก ตอนบน ซึ่งจะต้องแก้ไขโดยการนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต แทน

3.1.5 ทรัพยากรธรรมชาติ

3.1.5.1 ป่าไม้

ป่าไม้ นับว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากในปัจจุบัน จากการศึกษา พบว่า พื้นที่ป่าไม้ของภาคตะวันออกตอนบน ส่วนใหญ่จะเป็นป่าเบญจพรรณ ซึ่งมีลักษณะเป็นป่าโปร่ง ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิดขึ้นปะปนกัน ส่วนภาคตะวันออกตอนล่าง ส่วนใหญ่จะเป็นป่าดงดิบ พบมากบริเวณจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด เนื่องจากเป็นบริเวณ ที่มีอากาศชื้นและฝนตกชุก และจะพบป่าชายเลนมากบริเวณที่ราบริมฝั่งทะเล (เกียรติ จิระกุล, 2526: 5)

จากการสำรวจ พื้นที่ป่าไม้ของภาคตะวันออกในช่วง 9 ปี คือ พ.ศ. 2516-2525 พบว่าพื้นที่ป่าไม้ของภาคตะวันออกถูกบุกรุกทำลายไปประมาณ 7,036 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นอัตราการบุกรุกทำลายป่า เฉลี่ยร้อยละ 5.2 ต่อปี ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของภาคเหลือเพียง 8,000 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น จังหวัดที่มีการบุกรุกทำลายป่าสูงสุด ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี โดยพื้นที่ป่าถูกทำลายทั้งสิ้น 2,678 ตารางกิโลเมตร รองลงมาคือ จังหวัด ฉะเชิงเทราและจันทบุรีตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีอัตราการบุกรุกทำลายป่าสูงสุด คือจังหวัดระยอง อัตราการบุกรุกเฉลี่ยร้อยละ 8.4 รองลงมา ได้แก่ จังหวัดชลบุรี (ร้อยละ 8.4) และจังหวัด ฉะเชิงเทรา (ร้อยละ 5.7) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าอัตราการบุกรุกทำลายป่าของภาค ส่วนจังหวัด

ที่มีอัตราการบุกรุกทำลายป่าไม้ต่ำที่สุด ได้แก่ จังหวัดนครนายก คือ ประมาณร้อยละ 1.6 ต่อปี และเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าไม้ต่ำที่สุด (ดูตารางที่ 3.1 และแผนที่ 3.5 ประกอบ) ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าไม้ นอกจากจะทำให้พื้นที่ป่าลดลงไปเป็นจำนวนมากแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญตามมา คือ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ และปัญหาฝนไม่ตกตามฤดูกาล โดยเฉพาะบริเวณภาคตะวันออกเฉียงตอนล่างซึ่งเป็นพื้นที่ที่ยังขาดระบบชลประทาน เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและที่ลาดเท ดังนั้น เมื่อฝนตก น้ำฝนจะไหลลงสู่ทะเลในระยะเวลาอันรวดเร็วไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งได้

สำหรับ จังหวัดจันทบุรี เป็นจังหวัดที่คงสภาพป่าไม้มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนพื้นที่จังหวัด คือประมาณร้อยละ 30.6 ของพื้นที่ทั้งหมด และอัตราการบุกรุกทำลายป่าไม้ไม่สูงมาก เนื่องจากพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ได้รับการสงวนให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ นั่นเอง

3.1.5.2 แร่ธาตุ

แร่ธาตุที่ค้นพบบริเวณภาคตะวันออกเฉียงมีมากมายหลายชนิด ส่วนมากแร่ธาตุที่พบจะมีความสัมพันธ์กับหินโครงสร้างทางธรณีวิทยา กล่าวคือ บริเวณภาคตะวันออกเฉียงตอนบน แร่ธาตุที่พบส่วนใหญ่ ได้แก่ ศิลาแรง เหล็ก ดินเหนียว และดินขาว เพราะหินโครงสร้าง ประกอบด้วยหินดินดาน ส่วนภาคตะวันออกเฉียงตอนล่าง หินโครงสร้าง ได้แก่ หินแกรนิต ซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่าภาคตะวันออกเฉียงตอนบน แร่ธาตุที่พบ คือ ทรายแก้ว แร่รัตนชาติ แกรไฟต์ พลวง ดินเหนียว มังกานีส โมลิบดีนัม ฯลฯ (ดูแผนที่ 3.6 ประกอบ) แต่แร่ธาตุส่วนใหญ่ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างจริงจัง เนื่องจากการทำเหมืองแร่ในภาคตะวันออกเฉียงนั้น ส่วนใหญ่เอกชนเป็นผู้ดำเนินการและเป็นกิจการขนาดเล็ก เพราะข้อจำกัดทางด้านเงินทุนและความไม่กล้าเสี่ยง อีกทั้งรัฐบาลไม่ได้ให้ความสนใจที่จะสำรวจและพัฒนาเหมืองแร่ของภาคตะวันออกเฉียงเหมือนกับภาคใต้ แต่อย่างไรก็ตาม แร่ธาตุที่สำคัญและมีการทำเหมืองแร่แล้ว ได้แก่

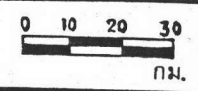
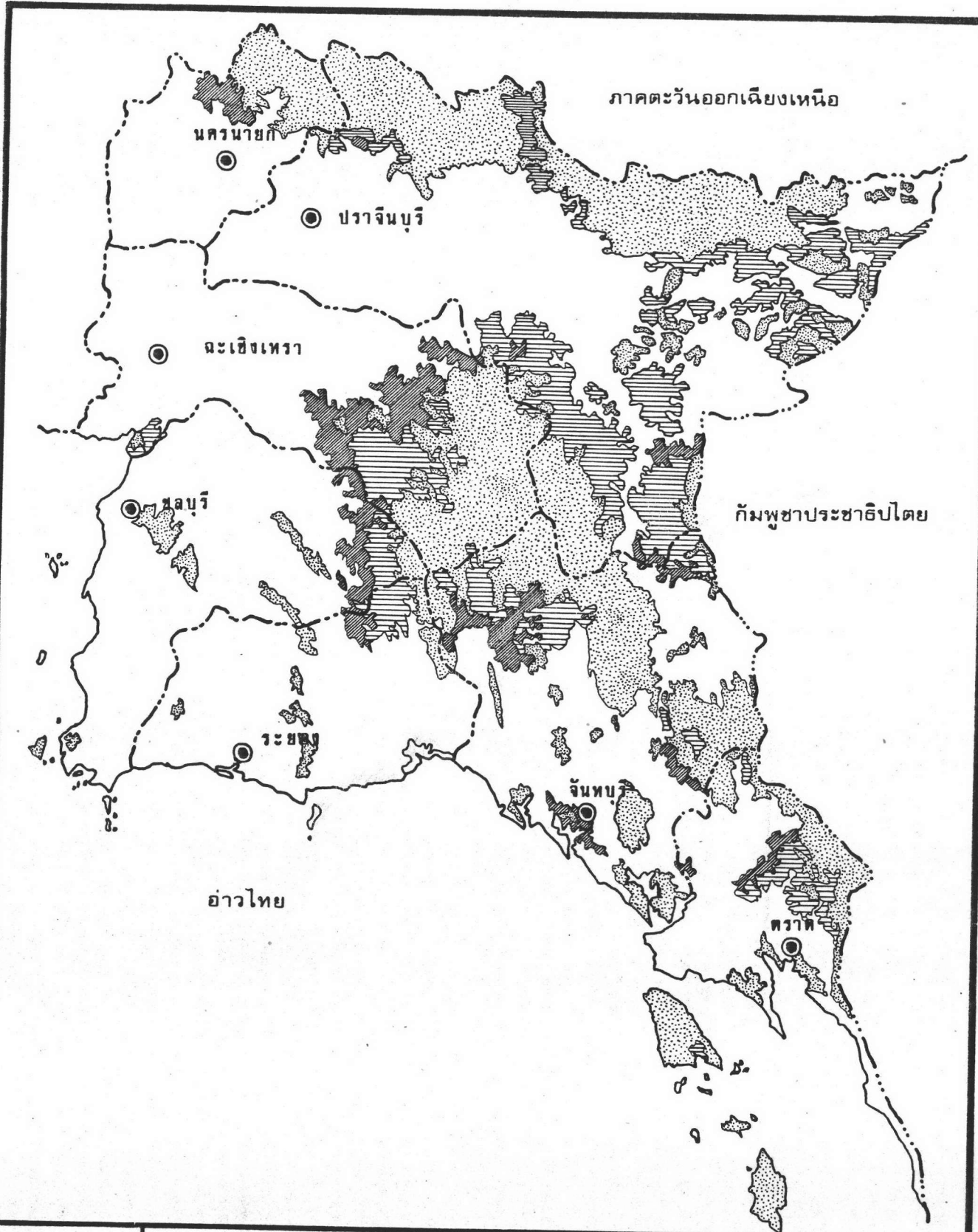
แร่ทรายแก้ว พบบริเวณ จังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด โดยเฉพาะที่ อ่าเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นทรายที่มีความบริสุทธิ์สูงมาก ปัจจุบันเปิดทำเหมืองทั้งสิ้น 18 เหมือง

ตารางที่ 3.1 การเปลี่ยนแปลงเนื้อที่ป่าไม้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง 9 ปี (พ.ศ. 2516-พ.ศ. 2525)

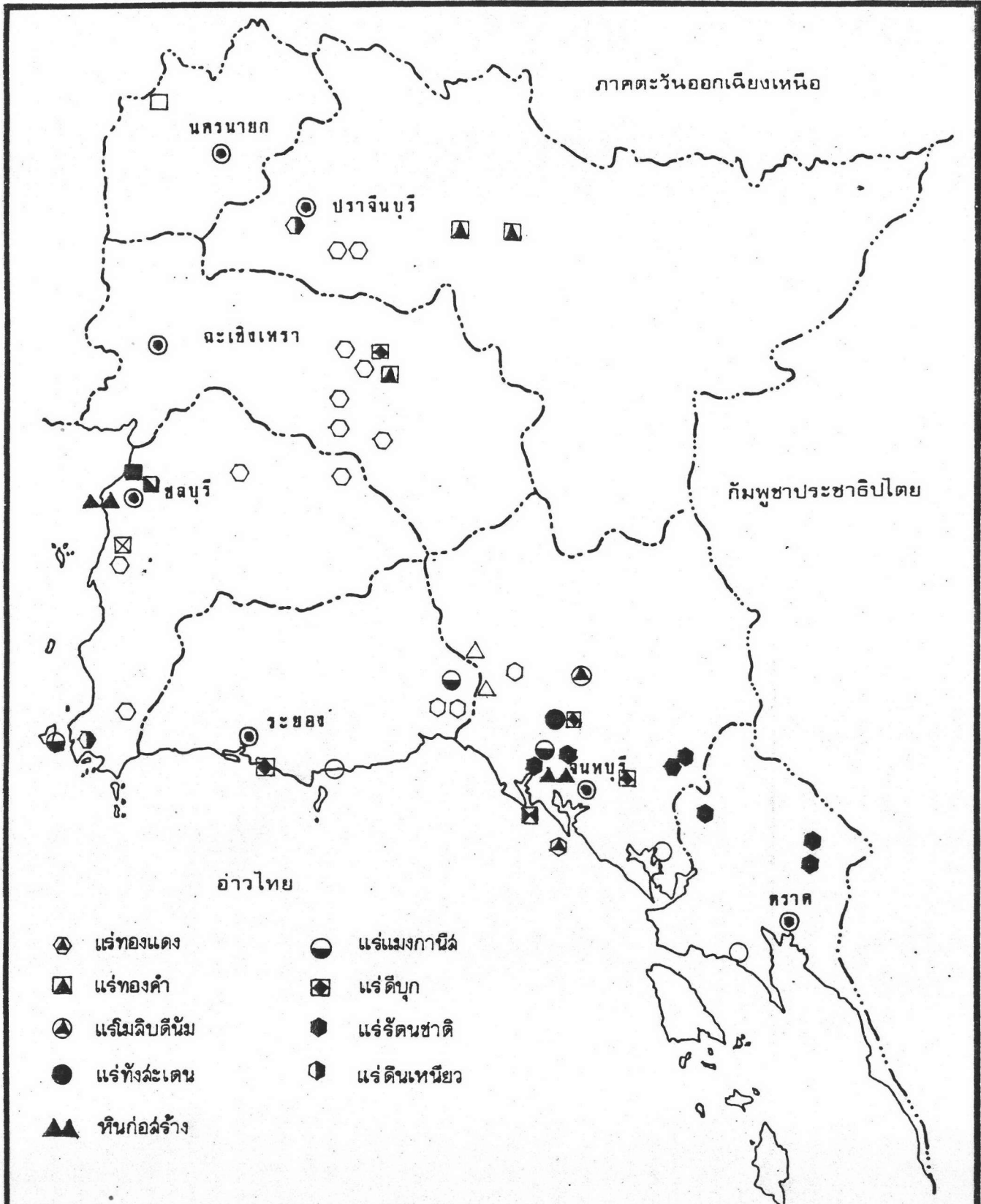
จังหวัด	เนื้อที่ จังหวัด (กม. ²)	เนื้อที่ ป่าไม้ปี 2516		เนื้อที่ ป่าไม้ปี 2518		เนื้อที่ ป่าไม้ปี 2528		การเปลี่ยนแปลง ในช่วง 9 ปี		อัตราการ บุกรุกต่อปี
		(กม. ²)	ร้อยละ	(กม. ²)	ร้อยละ	(กม. ²)	ร้อยละ	(กม. ²)	ร้อยละ	
นครนายก	2,122.0	585.0	27.6	504.0	23.8	502.0	23.7	83.0	14.2	1.6
ปราจีนบุรี	11,957.5	5,592.0	46.8	4,601.0	38.5	2,914.0	24.4	2,678.0	47.9	5.3
ฉะเชิงเทรา	5,351.0	2,624.0	49.0	1,805.0	33.7	1,354.0	25.3	1,270.0	48.4	5.4
ชลบุรี	4,363.0	1,020.0	23.4	380.0	8.7	259.0	5.9	761.0	74.6	8.3
ระยอง	3,552.0	988.0	27.8	395.0	11.1	241.0	6.8	747.0	75.6	8.4
จันทบุรี	6,338.0	3,167.0	50.0	2,356.0	37.2	1,936.0	30.6	1,231.0	38.9	4.3
ตราด	2,819.0	1,060.0	37.6	996.0	35.3	794.0	28.2	266.0	25.1	2.8
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	36,502.5	15,036.0	41.2	11,037.0	30.3	8,000.0	21.9	7,036.0	46.8	5.2

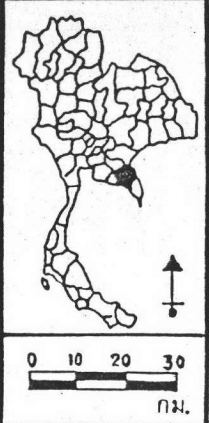
ที่มา : กรมป่าไม้

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี		แผนที่ 3.5
แสดง	พื้นที่ป่าไม้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	..... เขตประเทศ ----- เขตจังหวัด ----- เขตอำเภอ
สัญลักษณ์	<p> พื้นที่ป่าไม้</p> <p> พื้นที่ป่าถาวรบุกรุก 2516 - 2519</p> <p> พื้นที่ป่าถาวรบุกรุก 2519 - 2525</p>	<p>● จังหวัด</p> <p>○ อำเภอ</p>
ที่มา	กรมป่าไม้	

- ▲ แร่ทองแดง
- ▲ แร่ทองคำ
- ▲ แร่เมิลิปตินัม
- แร่สังกะสี
- ▲ หินก่อสร้าง
- แร่แมงกานีส
- ◻ แร่ดีบุก
- แร่รัตนชาติ
- ◻ แร่ดินเหนียว

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี		แผนที่ 3.6
แสดง ทรัพยากรแร่ธาตุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		..... เขตประเทศ
สัญลักษณ์		----- เขตจังหวัด
△ แร่พลวง	◻ แร่ฟันม้า	----- เขตอำเภอ
○ แร่เหล็ก	■ แร่เกลือ	● จังหวัด
○ แร่ทรายแก้ว	◻ น้ำพุร้อน	○ อำเภอ
◻ แร่ดีบุก	◻ แร่แกรไฟต์	
ที่มา กรมทรัพยากรธรณี		

แระรัตนชาติ พบมากบริเวณจังหวัดจันทบุรี และตราด
เป็นแร่ที่ให้มูลค่าทางเศรษฐกิจสูงที่สุด ปัจจุบันเปิดทำเหมืองทั้งสิ้น 25 เหมือง

แร่พลวง พบบริเวณ จังหวัดชลบุรี ระยอง และจันทบุรี
ปัจจุบันเปิดทำเหมืองทั้งสิ้น 9 เหมือง เป็นแร่ที่นำมูลค่าทางเศรษฐกิจเข้าสู่ภาคเป็นอันดับ 2
รองจาก แระรัตนชาติ

แร่เหล็ก พบบริเวณ จังหวัดนครนายก ฉะเชิงเทรา
ชลบุรี และจันทบุรี ได้เปิดทำเหมืองแร่เพียง 1 แห่ง

แร่โมลิบดีนัม พบแห่งเดียวที่ จังหวัดจันทบุรี และได้
เปิดสัมปทานเหมืองแร่แล้ว 1 เหมือง

จะพบว่า แร่ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ อยู่บริเวณ
ภาคตะวันออกตอนล่าง โดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรี ถ้าหากมีการพัฒนาอย่างจริงจังจะสามารถ
นำรายได้เข้าสู่จังหวัดได้เช่นกัน

3.1.5.3 แหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำในภาคตะวันออก สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท
คือ แหล่งน้ำผิวดินกับแหล่งน้ำใต้ดิน สำหรับแหล่งน้ำผิวดินนั้น จากการศึกษาพบว่า แม่น้ำใน
บริเวณภาคตะวันออกตอนบน จะมีขนาดใหญ่และยาวกว่าแม่น้ำบริเวณภาคตะวันออกตอนล่าง
เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของภาคตะวันออกตอนบน เป็นที่ราบกว้างใหญ่เหมาะแก่การเพาะปลูก
และแม่น้ำเหล่านี้มีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของประชากรในบริเวณนี้เป็นอันมาก
แม่น้ำที่สำคัญบริเวณภาคตะวันออกตอนบนได้แก่ แม่น้ำบางปะกง (116.4 กิโลเมตร) แม่น้ำ
นครนายก (130 กิโลเมตร) และแม่น้ำปราจีนบุรี (151.7 กิโลเมตร) และจะมีน้ำตลอด
ทั้งปี สามารถใช้เดินเรือได้เกือบตลอดปี โดยเฉพาะแม่น้ำบางปะกง เป็นเส้นทางน้ำที่สำคัญใน
การขนส่งสินค้าเกษตรกรรมไปลำเลียงขึ้นเรือบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่ ส่วนบริเวณภาคตะวันออก
ตอนล่าง แม่น้ำส่วนใหญ่มีขนาดเล็กและสั้น อาทิเช่น แม่น้ำระยอง (50 กิโลเมตร) แม่น้ำ
ประแสร์ (61.7 กิโลเมตร) แม่น้ำจันทบุรี (101 กิโลเมตร) และแม่น้ำตราด (15.5
กิโลเมตร) แม่น้ำเหล่านี้มักจะแห้งในฤดูแล้ง แต่ก็สามารถใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรม

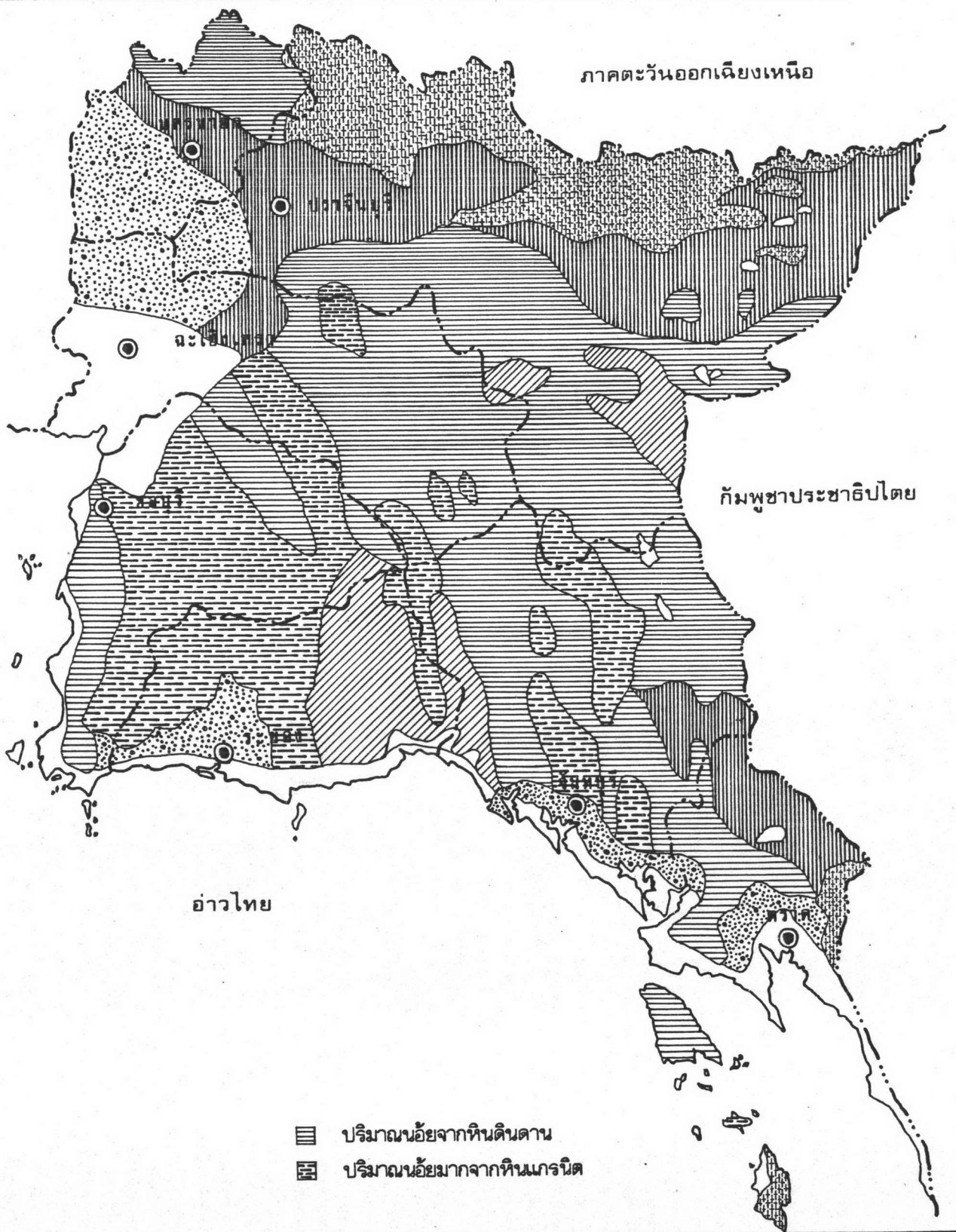
ได้บ้าง นอกจากนั้น ภาคตะวันออกยังมีแหล่งน้ำประเภท อ่างเก็บน้ำ คลอง หนอง บึง อีกมาก แต่มักจะเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งเป็นประจำ

แหล่งน้ำบาดาล เป็นแหล่งน้ำใต้ดินที่หาได้ค่อนข้างยากใน ภาคตะวันออก โดยเฉพาะบริเวณภาคตะวันออกตอนล่าง เนื่องจากหินโครงสร้างเป็นหินแกรนิต (วิภา พูนเพียร, 2525: 36) โดยปกติจะไม่มีน้ำบาดาล นอกจากจะขุดเจาะผ่านรอยแยก หรือรอยร้าวของหิน ซึ่งได้นำเฉลี่ยไม่เกิน 10 แกลลอนต่อนาที จากการสำรวจพบว่า บริเวณ ที่มีแหล่งน้ำบาดาลปริมาณปานกลางถึงสูงมาก ได้แก่ บริเวณที่ราบลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำนครนายก ลุ่มน้ำปราจีนบุรี พื้นที่ริมชายฝั่งทะเลทางด้านทิศใต้บางแห่ง และบริเวณชายแดน เขตจังหวัด ตราด ส่วนบริเวณที่มีแหล่งน้ำบาดาลน้อยถึงน้อยมาก จะพบ บริเวณจังหวัดชลบุรี พื้นที่ส่วนใหญ่ ของจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด รวมทั้งพื้นที่บริเวณตอนเหนือของจังหวัดนครนายก และปราจีนบุรี (ดูแผนที่ 3.7 ประกอบ)

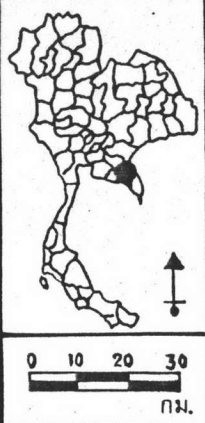
ปัจจุบัน กรมชลประทานได้เร่งดำเนินการก่อสร้างเขื่อน และอ่างเก็บน้ำ ทั้งขนาดใหญ่และเล็กหลายแห่ง ในภาคตะวันออก รวมทั้งมีการจัดทำพื้นที่ ชลประทาน ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตจังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา เพราะว่า สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบเอื้ออำนวยต่อการจัดทำระบบชลประทาน ส่วนบริเวณภาคตะวันออก ตอนล่าง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและที่ดอน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการจัดระบบชลประทานและต้องใช้ เงินทุนสูงมาก ดังนั้นการพัฒนาแหล่งน้ำส่วนใหญ่ ได้แก่ ฝ่าย ทำนบกั้นน้ำ และอ่างเก็บน้ำ ขนาดเล็ก (ดูตารางที่ 3.2 ประกอบ) สำหรับจังหวัดจันทบุรี เป็นจังหวัดที่มีปริมาณน้ำฝนสูง แต่มีปัญหาเกี่ยวกับความสามารถในการกักเก็บน้ำ เนื่องจากแม่น้ำส่วนใหญ่ของจังหวัดมีขนาดเล็ก และสั้น น้ำจะไหลลงสู่ทะเลในระยะเวลาอันรวดเร็ว ทำให้น้ำในแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ แห้งขอด ในช่วงที่ฝนทิ้งช่วง ส่วนแหล่งน้ำบาดาลมีน้อยมาก แต่จะพบเป็นบริเวณเล็ก ๆ บริเวณพื้นที่ใกล้ ชายฝั่งทะเล และมักจะมีปัญหาน้ำกร่อยอยู่เสมอ

3.1.5.4 แหล่งท่องเที่ยว

ภาคตะวันออก เป็นภาคที่มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย ทั้งประเภทธรรมชาติที่สวยงามและประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม แต่จะพบว่าสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ๆ ของภาคตะวันออก ส่วนใหญ่อยู่บริเวณภาคตะวันออกตอนล่าง แถบชายฝั่งทะเลตั้งแต่ จังหวัด

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี		แผนที่ 3.7
แสดง	แหล่งน้ำบาดาล	..... เขตประเทศ
สัญลักษณ์	ปริมาณมากจากดินตะกอนลุ่มน้ำ	--- เขตจังหวัด
	ปริมาณปานกลาง	--- เขตอำเภอ
	ปริมาณน้อย	● จังหวัด
	ปริมาณน้อยมากจากหินชั้น	○ อำเภอ
	ปริมาณน้อยถึงปานกลางคุณภาพน้ำเลว	
ที่มา	กรมทรัพยากรธรณี	

ตารางที่ 3.2 แสดงโครงการชลประทานที่สร้างเสร็จ สิ้นปีงบประมาณ 2527

โครงการ	ประเภท	จังหวัดที่อยู่ในพื้นที่ชลประทาน	พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์ (ไร่)
1. ลุ่มน้ำนครนายก	- การเก็บน้ำในคลอง, ที่ราบ - การทดน้ำ และส่งน้ำ	นครนายก	55,500
2. ลุ่มน้ำปราจีนบุรี	- การเก็บน้ำในคลอง, ที่ราบ - การทดและส่งน้ำ - อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก	ปราจีนบุรี	41,087
3. ลุ่มน้ำบางปะกง	- การเก็บน้ำในคลองระบายน้ำ - การทดและส่งน้ำ - อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก	ฉะเชิงเทรา, ปราจีนบุรี, ชลบุรี	125,378
4. ลุ่มน้ำระยอง	- การเก็บน้ำในคลอง, ที่ราบ - การทดและส่งน้ำ - อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก	ระยอง	4,700
5. ลุ่มน้ำชายทะเลฝั่งตะวันออก	- การเก็บน้ำในคลอง - การทดและส่งน้ำ - อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ - การบรรเทาอุทกภัย	ชลบุรี, ระยอง จันทบุรี, ตราด	36,900
6. ที่ราบลุ่มน้ำทะเลสาบเขมร	- การเก็บน้ำในคลอง - อ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและใหญ่ - การทดและส่งน้ำ	ปราจีนบุรี	26,420
รวม			289,985

ที่มา : กรมชลประทาน

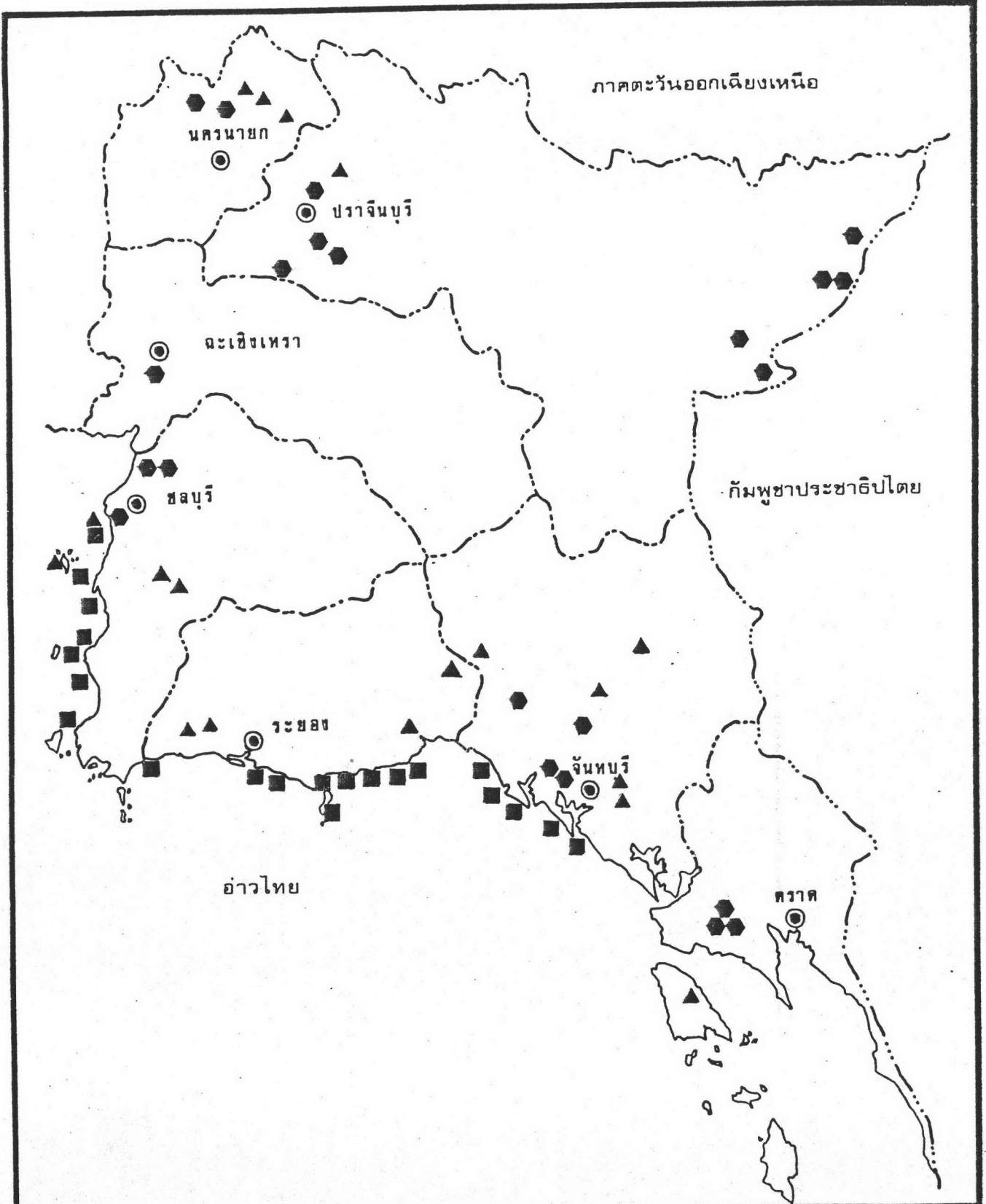
ชลบุรี ไปจนถึง จังหวัดตราด เพราะมีความได้เปรียบทางด้านทำเลที่ตั้งที่เป็นหาดทราย และเกาะแก่งที่สวยงามต่าง ๆ อาทิเช่น พัทยา บางแสน วังแก้ว สวนสน เกาะเสม็ด ฯลฯ (ดูแผนที่ 3.8 ประกอบ) โดยเฉพาะ เมืองพัทยา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญระดับประเทศ เป็นที่รู้จักกัน เป็นอย่างดีของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศและ เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่มีธุรกิจบริการด้านการท่องเที่ยวที่สะดวกและทันสมัยที่สุด สามารถทำรายได้ให้แก่ประเทศไทย มาก ๆ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวบริเวณภาคตะวันออกเฉียงตอนบน ส่วนใหญ่ ได้แก่ อุเขา น้ำตก และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดสระใคร น้ำตกนางรอง น้ำตกสาริกา วัดหลวงพ่อโสธร ดันศรีมหาโพธิ์ ฯลฯ ในปัจจุบัน ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนได้ให้ความสนใจ ที่จะพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงตอนล่าง เป็นอันมาก เนื่องจากบทบาททางการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการนำมาซึ่งรายได้ของประเทศเพิ่มขึ้น เป็น มูลค่ามหาศาล ดังนั้นตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 และฉบับที่ 6 จึงได้กำหนด เป้าหมายในการพัฒนาให้เมืองพัทยาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวหลักของภาคตะวันออกเฉียง และจังหวัด ระยอง เป็นเมืองท่องเที่ยวระดับภาค นอกจากนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เล็งเห็นว่า ในอนาคตข้างหน้า สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราดจะมีความสำคัญ มากยิ่งขึ้น จึงได้มอบให้สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดทำแผนพัฒนา การท่องเที่ยวของพื้นที่ดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

สำหรับแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรีมีหลายแห่ง

ทั้งทางด้านชายหาด เกาะ แก่งที่สวยงาม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น แหลมสิงห์ น้ำตกพลิ้ว คุชชีไก่อ ฯลฯ แต่เนื่องจากขาดการพัฒนาและการคมนาคมไม่สะดวก อีกทั้งอยู่ห่างจาก กรุงเทพมหานครมาก ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ แต่จะพบว่า สิ่งที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี เป็นจำนวนมากได้แก่ ผลไม้ และอัญมณี อย่างไรก็ตาม จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีศักยภาพทางด้านการท่องเที่ยวสูง รองจากจังหวัดชลบุรี และระยอง

3.1.6 การใช้ที่ดิน

จากการศึกษาลักษณะการใช้ที่ดินของภาคตะวันออกเฉียง ในช่วงปี 2523-2526 อย่างกว้าง ๆ พบว่า การใช้ที่ดินส่วนใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียง ได้แก่ การใช้ที่ดิน ทางด้านเกษตรกรรม คือ ประมาณ 10,420,609 ไร่ หรือร้อยละ 45.67 รองลงมา

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี

แสดง แหล่งท่องเที่ยวของภาคตะวันออก

สัญลักษณ์

- ชายทะเล - เภา
- ▲ ป่าเขา - น้ำตก
- โบราณสถาน - โบราณวัตถุ

ที่มา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

แผนที่ 3.8

- ..... เขตประเทศ
- เขตจังหวัด
- - - - - เขตอำเภอ
- จังหวัด
- อำเภอ

ได้แก่ พื้นที่ที่ยังไม่ได้จำแนก (ร้อยละ 32.43) และพื้นที่ป่าไม้ (ร้อยละ 21.9) (ดูตารางที่ 3.3 และ 3.4 ประกอบ) เมื่อพิจารณาในรายละเอียด มีดังนี้ (ดูแผนที่ 3.9 ประกอบ)

3.1.6.1 พื้นที่เพาะปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นสลับพืชไร่ เป็นการใช้ที่ดินที่มากที่สุด คือ ร้อยละ 38.3 ของพื้นที่ทั้งหมด พบบริเวณพื้นที่ตอนในของภาครอบ ๆ อุทราและพื้นที่ถัดจากเขตชายฝั่งทะเลเข้าไป กล่าวคือ บริเวณจังหวัดชลบุรี ระยอง และบางส่วนของจังหวัดปราจีนบุรี ส่วนใหญ่จะปลูกมันสำปะหลัง อ้อย และสับปะรด เพราะสภาพของดินเหมาะสำหรับปลูกพืชไร่ และต้องการปริมาณน้ำฝนไม่มาก ส่วนบริเวณจังหวัดจันทบุรี ตราด บางส่วนของจังหวัดระยอง และปราจีนบุรี ส่วนมากจะปลูก ทุเรียน เงาะ ลำไย ส้ม ฝรั่ง และยางพารา เนื่องจากสภาพอากาศชื้นและมีฝนตกชุก

3.1.6.2 พื้นที่เพาะปลูกข้าว และพืชไร่ มีประมาณร้อยละ 16.2 พบบริเวณที่ราบลุ่มน้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะลุ่มแม่น้ำบางปะกง ทางตอนเหนือของจังหวัดชลบุรี และทางทิศตะวันตกของจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าวที่ใหญ่ที่สุดของภาค เพราะเป็นบริเวณที่มีดินที่อุดมสมบูรณ์ และมีระบบชลประทานที่ดี

3.1.6.3 พื้นที่ป่าไม้และพื้นที่อื่น ๆ มีประมาณร้อยละ 33.7 พบบริเวณเทือกเขาตอนเหนือ ตอนกลาง และตะวันตกเฉียงใต้ของภาค นอกจากนั้น กระจายเป็นหย่อมทางตอนใต้ และชายฝั่งทะเลตลอดจนเกาะแก่งต่าง ๆ และเป็นพื้นที่ที่มีขนาดลดลงเรื่อย ๆ เนื่องจากมีการบุกรุกทำลายป่า โดยจะพบว่า การบุกรุกทำลายป่าบริเวณจังหวัดปราจีนบุรี ชลบุรี และระยองเป็นการบุกรุก เพื่อหาพื้นที่เพาะปลูก ส่วนในเขตจังหวัดจันทบุรีและตราด เห็นการบุกรุกเพื่อขุดหาพลอยและพื้นที่เพาะปลูก

3.1.6.4 พื้นที่รกร้างว่างเปล่า มีประมาณร้อยละ 10.6 พบบริเวณ อำเภอสยามชัย เขตจังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี และบริเวณที่ติดกับชายแดน ส่วนใหญ่มีสภาพแห้งแล้ง และดินไม่เหมาะต่อการเพาะปลูก

3.1.6.5 พื้นที่ บ่อปลา นาเกลือ และแหล่งน้ำ เป็นพื้นที่ที่มีขนาดเล็กมาก ประมาณร้อยละ 0.6 พบบริเวณริมชายฝั่งทะเล ในเขตอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และอำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี

ตารางที่ 3.3 สถิติการใช้ที่ดินของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2528

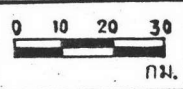
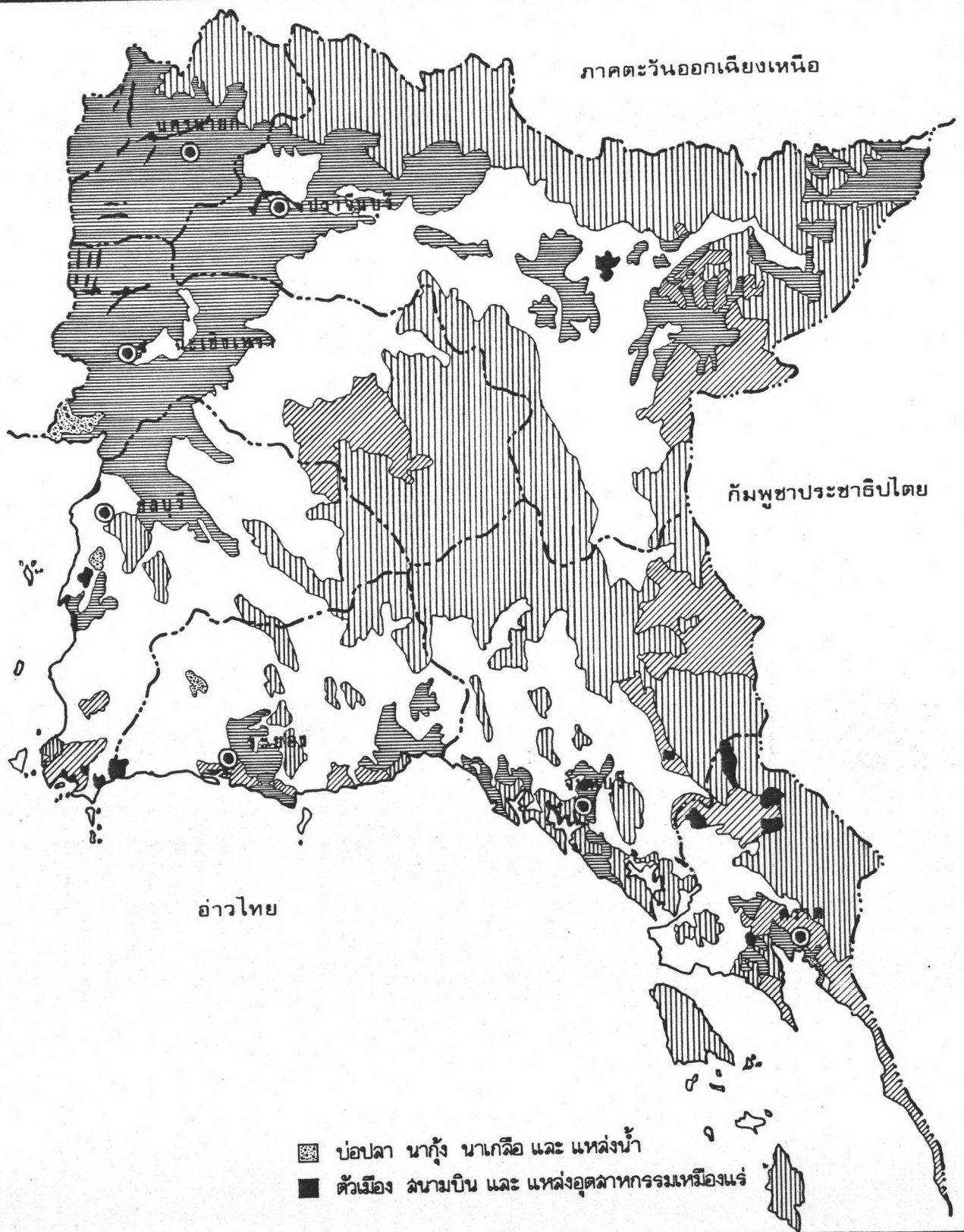
จังหวัด	เนื้อที่ทั้งหมด (ไร่)	เนื้อที่ป่าไม้ (ไร่)	เนื้อที่ เกษตรกรรม (ไร่)	เนื้อที่ ไม่ได้จำแนก (ไร่)
นครนายก	1,326,250	313,690	875,235	137,325
ฉะเชิงเทรา	3,344,375	845,384	1,641,957	857,034
ปราจีนบุรี	7,473,438	1,819,465	3,001,552	2,652,421
ชลบุรี	2,726,875	161,697	1,882,090	683,088
ระยอง	2,220,000	150,383	1,298,729	770,888
จันทบุรี	3,961,250	1,209,430	1,254,084	1,497,736
ตราด	1,761,875	495,882	466,962	799,041
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	22,814,063	4,995,931	10,420,609	7,397,533
(ร้อยละ)	(100.0)	(21.90)	(45.67)	(32.43)

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

ตารางที่ 3.4 แสดงการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ ของภาคตะวันออก

ประเภทของการใช้ที่ดิน	พื้นที่		ร้อยละ
	กม. ²	ไร่	
มะพร้าว ผลไม้ ยางพารา พืชไร่ และไม้ยืนต้น	13,176.24	8,235,152	38.33
นาข้าว และพืชไร่	5,574.49	3,484,054	16.21
ที่รกร้างว่างเปล่า และไม้ยืนต้น	3,647.96	2,274,972	10.61
ป่าไม้ และพื้นที่อื่น ๆ	11,600.28	7,250,177	33.74
บ่อปลา นาเกลือ และแหล่งน้ำ	208.93	130,581	0.61
ตัวเมือง สนามบินและแหล่ง			
อุตสาหกรรมเหมืองแร่	172.60	107,876	0.56
รวมทั้งหมด	34,380.5	21,487,812	100.00

ที่มา : กองวางแผนภาค สำนักผังเมือง

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี

แผนที่ 3.9

แสดง สภาพการใช้ที่ดินของภาคตะวันออก

สัญลักษณ์

- มะพร้าว ผลไม้ ยางพารา พืชไร่ และไม้ยืนต้น
- ▨ นาข้าว และ พืชไร่
- ▩ ที่รกร้าง ว่างเปล่า และไม้ยืนต้น
- ▧ ป่าไม้ และ พื้นอื่น ๆ

ที่มา กองจำแนกที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน

- ..... เขตประเทศ
- เขตจังหวัด
- เขตอำเภอ
- จังหวัด
- อำเภอ

3.1.6.6 พื้นที่ตัวเมืองสนามบินและย่านอุตสาหกรรม มีขนาดเล็กที่สุดคือ ร้อยละ 0.5 เท่านั้น ส่วนใหญ่พบบริเวณ จังหวัดชลบุรีและกระจายตามตัวจังหวัดและอำเภอต่าง ๆ

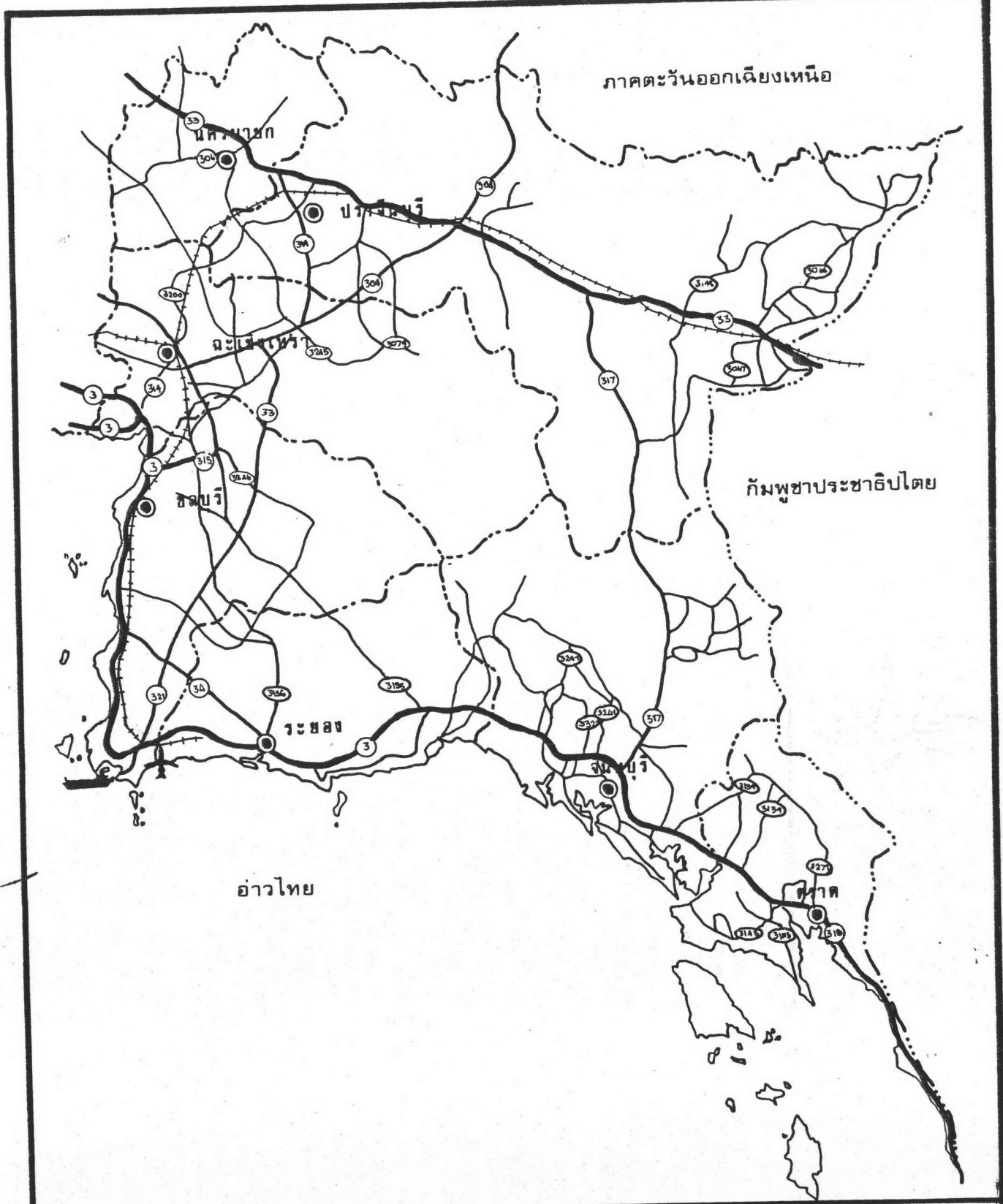
เมื่อพิจารณาสภาพการใช้ที่ดินของจังหวัดจันทบุรี พบว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับจังหวัดตราด สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศคล้ายคลึงกัน คือ พื้นที่ส่วนใหญ่เพราะปลูกผลไม้และมีแนวไม้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังอุดมไปด้วยป่าไม้ ส่วนพื้นที่ปลูกข้าวและพืชไร้ลดลง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวย และให้ผลตอบแทนน้อยกว่าผลไม้นั้นเอง

3.1.7 การคมนาคม

ภาคตะวันออกมีเส้นทางคมนาคมกระจายอย่างทั่วถึงตลอดทั้งภาค เส้นทางคมนาคมที่ใช้กันมากและมีความสำคัญต่อภาคตะวันออกมากที่สุด ได้แก่ โครงข่ายถนนและจะหนาแน่นมากบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก ตะวันตกเฉียงเหนือและด้านใต้ ส่วนบริเวณตอนกลางและตะวันออกของภาคมีโครงข่ายถนนน้อย เพราะสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาเสียส่วนใหญ่ โครงข่ายถนนที่สำคัญของภาคตะวันออก ได้แก่ เส้นทางหลวงหมายเลข 3 ซึ่งเป็นเส้นทางหลวงสายหลักของภาค ทางหลวงหมายเลข 33, 304, 317, 344, 36 และ 331 (ดูแผนที่ 3.10 ประกอบ)

จากการเปรียบเทียบปริมาณยานพาหนะที่ผ่านเส้นทางต่าง ๆ พบว่าปริมาณยานพาหนะที่ผ่านพื้นที่ของภาคตะวันออกตอนล่างมากกว่าพื้นที่ภาคตะวันออกตอนบนอย่างเห็นได้ชัด จากการสำรวจปริมาณยานพาหนะของกรมทางหลวงในปี 2521-2528 จะพบว่าในปี 2521 ปริมาณยานพาหนะที่ผ่านเส้นทางหลวงหมายเลข 3 มีความหนาแน่นมากที่สุด คือ ในช่วงกรุงเทพฯ-เมืองพัทยา ประมาณ 60,000 คัน/วัน ช่วง พัทยา-ระยอง ประมาณ 8,000 คัน/วัน และช่วงระยอง-ตราด ประมาณ 3,400 คัน/วัน และในปี 2528 มีการเปลี่ยนแปลงปริมาณยานพาหนะในช่วง กรุงเทพฯ-พัทยา เพิ่มขึ้นเป็น 80,000 คัน/วัน ส่วนในช่วง ระยอง-พัทยา ลดลงเหลือ 5,000 คัน/วัน เนื่องจากมีการตัดเส้นทางหลวงหมายเลข 344 และ 36 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้เส้นทางคมนาคม เพราะเส้นทางสายที่ตัดใหม่สามารถลดระยะทางในการติดต่อระหว่างจังหวัดชลบุรีและจังหวัดระยอง ส่วนในช่วงจังหวัดระยอง-ตราด เพิ่มขึ้นเป็น 8,000 คัน/วัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเติบโตของภาค

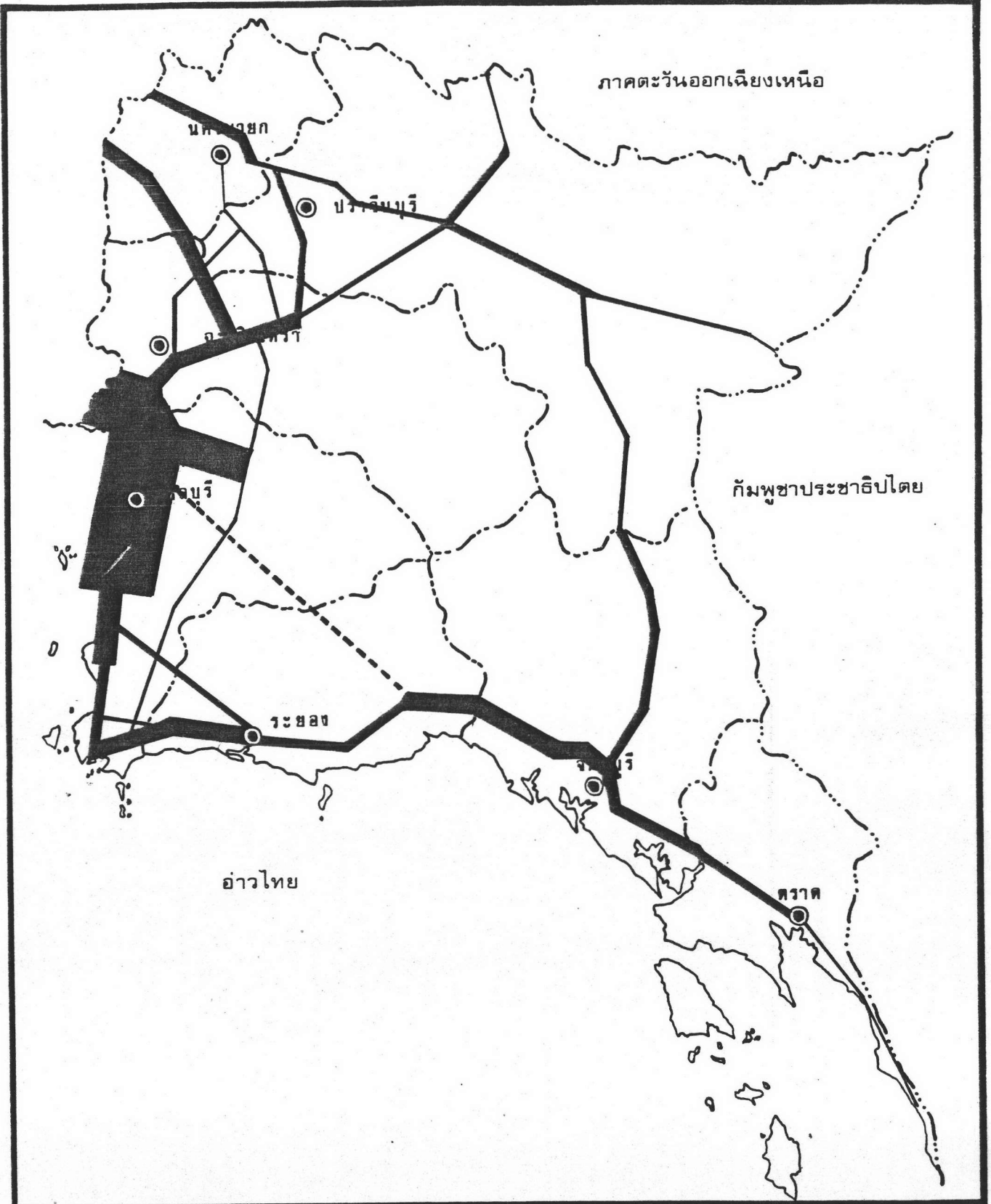

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี

แผนที่ 3.10

แสดง	เส้นทางคมนาคมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	
สัญลักษณ์	<ul style="list-style-type: none"> — ทางหลวงแผ่นดินสายประธาน — ทางหลวงแผ่นดินสายรอง — ทางหลวงจังหวัด — ทางรถไฟ 	<ul style="list-style-type: none"> ③ หมายถึงทางหลวง ✈️ ฉนวนบินดัดหีบ 🚂 ท่าเรือน้ำลึก
ที่มา	กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม	

.....	เขตประเทศ
-----	เขตจังหวัด
-----	เขตอำเภอ
●	จังหวัด
○	อำเภอ

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี

แสดง ปริมาณการจราจรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2528

สัญลักษณ์

----- เส้นทางที่ยังไม่ได้สำรวจ

2000 10000 20000 ขึ้นไป

(มาตรฐานความหนา 1 ซม. ต่อ 20000 คม./วัน)

ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม

แผนที่ 3.11

..... เขตประเทศ

----- เขตจังหวัด

----- เขตอำเภอ

◎ จังหวัด

○ อำเภอ

ตะวันออกตอนล่างอย่างเด่นชัด สำหรับปริมาณยานพาหนะที่ผ่านเส้นทางหลวงหมายเลข 33 ซึ่งเป็นเส้นทางหลวงหลักของภาคตะวันออกบน มีเพียง 13,000 คัน/วันเท่านั้น (ดูแผนที่ 3.11 ประกอบ)

เส้นทางรถไฟ เส้นทางรถไฟของภาคตะวันออกมี 2 สาย คือ สายกรุงเทพฯ-อรัญประเทศ ยาว 226 กิโลเมตร ซึ่งผ่านพื้นที่ภาคตะวันออกตอนบนและทางรถไฟสาย ฉะเชิงเทรา-สัตหีบ ยาว 143 กิโลเมตร เส้นทางรถไฟสายนี้ได้เคยเปิดบริการ แต่ทว่าประสบภาวะขาดทุน จึงเปิดการบริการลงชั่วคราว

การคมนาคมทางน้ำ ภาคตะวันออกมีแม่น้ำบางปะกงเพียงสายเดียวที่สามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้ตลอดปี โดยส่วนใหญ่จะใช้เป็นเส้นทางในการลำเลียงสินค้าทางการเกษตรเพื่อลงเรือสินค้าขนาดกลางอีกทอดหนึ่ง และมีการขนถ่ายสินค้าจากเรือสินค้าขนาดกลางมาลงเรือขนาดใหญ่ที่เกาะสีชัง หรือขนถ่ายสินค้าจากต่างประเทศที่เกาะสีชังเข้าสู่กรุงเทพฯ ในอนาคตการขนส่งสินค้าทางน้ำของภาคตะวันออกจะมีความสำคัญมากขึ้น เพราะปัจจุบันได้กำลังดำเนินการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกที่แหลมฉบังซึ่งคาดว่าจะเสร็จทันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ทมหวาระ

ส่วนโครงข่ายเส้นทางคมนาคมของจังหวัดจันทบุรี ที่สำคัญได้แก่ เส้นทางถนน ซึ่งนอกจากจะมีเส้นทางหลวงหมายเลข 3 ซึ่งเป็นเส้นทางสายหลักของภาคผ่านแล้ว ยังมีเส้นทางหลวงสาย 317 ซึ่งเชื่อมผ่านระหว่างภาคตะวันออกตอนล่างกับภาคตะวันออกตอนบนบริเวณจังหวัดจันทบุรี ทำให้สามารถติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ภายในภาค รวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สะดวก แม้ว่าท่าเลที่ตั้งของจังหวัดจันทบุรีจะอยู่เกือบปลายสุดทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของภาคก็ตาม

3.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

3.2.1 ลักษณะโครงสร้างการผลิต

การศึกษาลักษณะโครงสร้างการผลิตของภาคตะวันออก ได้พิจารณาจากข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมในช่วง 5 ปี คือ ปี 2523-2528 เนื่องจากลักษณะของข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสม่ำเสมอมากกว่าข้อมูลในช่วง 10 ปี (2518-2528) ดังจะพบว่ามูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในปี 2522 ตกต่ำมาก ซึ่งถ้านำมาพิจารณาอาจจะทำให้การมองภาพรวมทาง

เศรษฐกิจเกิดการ เบี่ยงเบนไป ดังนั้นผู้ศึกษาจึงทำการศึกษาข้อมูลในช่วง 5 ปี เพราะจะทำให้การมองภาพรวมทาง เศรษฐกิจใกล้เคียงกับความเป็นจริง

จากการศึกษาพบว่า มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาคตะวันออกในปี 2528 มีทั้งสิ้นประมาณ 27,796.5 ล้านบาท สาขาการผลิตที่มีมูลค่าสูงสุด คือสาขาการค้าและบริการ คือ 10,383.3 ล้านบาทหรือร้อยละ 37.35 อันดับสอง ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 35.60 และอันดับสาม คือ สาขาอุตสาหกรรม คิดเป็นร้อยละ 24.58 และจะพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตหลักของภาคจากการผลิตทางด้านเกษตรกรรมในปี 2523 เป็นการผลิตทางการค้าและบริการในปี 2528 แทน และจังหวัดที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงสุด คือ จังหวัดชลบุรี ประมาณ 12,063.6 ล้านบาท หรือร้อยละ 43.4 รองลงมาได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี (ร้อยละ 13.4) และจังหวัดระยอง (ร้อยละ 12.99) ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมต่ำสุด ได้แก่ จังหวัดนครนายก คิดเป็นร้อยละ 3.8 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมด สำหรับจังหวัดจันทบุรีมีมูลค่าอยู่ในอันดับที่ 5 ของภาค คือ 2,411.6 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 8.68 เท่านั้น ซึ่งนับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมสูงสุด (ดูตารางที่ 3.5 และแผนที่ 3.12 ประกอบ)

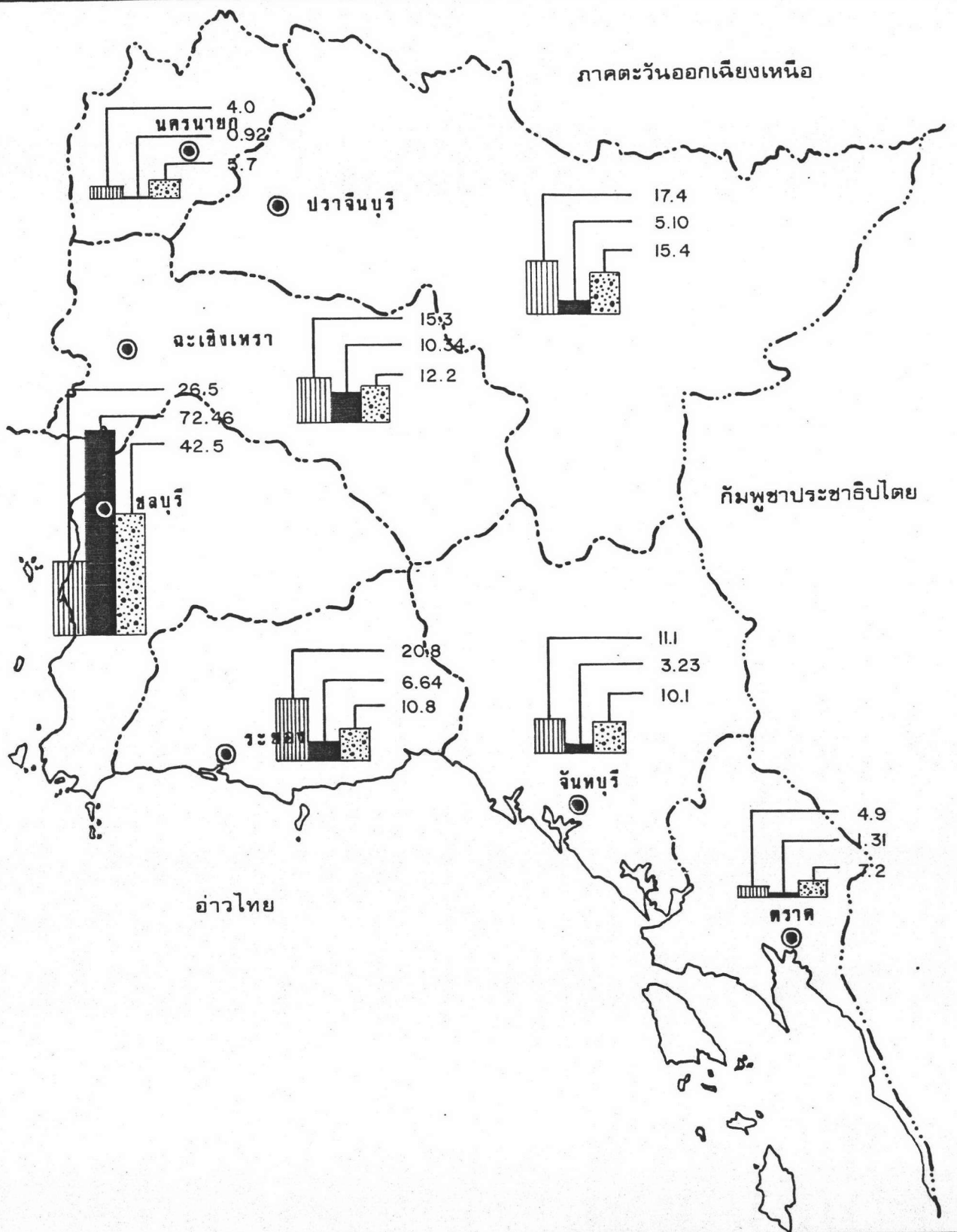
เมื่อพิจารณารายละเอียดของการผลิตหลักในแต่ละสาขา พบว่า การผลิตทางด้านเกษตรกรรมนั้น จังหวัดที่มีมูลค่าการผลิตสูงสุด คือ จังหวัดชลบุรี (ร้อยละ 26.5) รองลงมาได้แก่ จังหวัดระยอง (ร้อยละ 20.8) และจังหวัดปราจีนบุรี (ร้อยละ 17.4) ตามลำดับ สำหรับสาขาอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรีมีมูลค่าการผลิตสูงสุด คือร้อยละ 72.46 ซึ่งแตกต่างจากอันดับรองลงไปมากคือ จังหวัดฉะเชิงเทรา (ร้อยละ 10.34) และอันดับสามได้แก่ จังหวัดระยอง (ร้อยละ 6.64) ส่วนสาขาการค้าและบริการจังหวัดชลบุรี ยังคงเป็นจังหวัดที่มีมูลค่าการผลิตเป็นอันดับหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 39.7 รองลงมาได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี (ร้อยละ 15.4) และจังหวัดฉะเชิงเทรา (ร้อยละ 12.2) ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า จังหวัดชลบุรี มีมูลค่าการผลิตในแต่ละสาขาสูงที่สุดและมีมูลค่าแตกต่างจากอันดับรองเป็นอันมาก เพราะว่า จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดใหญ่ที่มีความเติบโตทางเศรษฐกิจสูงมาก เนื่องจากมีความพร้อมทางด้านต่าง ๆ อาทิเช่น มีพื้นที่เกษตรกรรมที่กว้างใหญ่อันเป็นแหล่งผลิตมันสำปะหลัง อ้อยและสับปะรดที่ใหญ่ที่สุดในภาค มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งขนาดใหญ่และเล็กมากมาย รวมทั้ง

ตารางที่ 3.5 แสดงองค์ประกอบมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด ของภาคตะวันออก ปี 2528 (ตามราคาคงที่ พ.ศ. 2515)

จังหวัด	องค์ประกอบมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (ล้านบาท)						มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด			รายได้ต่อหัว	
	สาขาเกษตรกรรม		สาขาอุตสาหกรรม		สาขาการค้าและบริการ		มูลค่า	ร้อยละ	อันดับ	มูลค่า	อันดับ
	มูลค่า	ร้อยละ	มูลค่า	ร้อยละ	มูลค่า	ร้อยละ					
นครนายก	411.4	4.0	66.5	0.92	586.3	5.7	1,064.2	3.80	7	5,116	6
ฉะเชิงเทรา	1,557.6	15.3	748.4	10.34	1,268.1	12.2	3,574.1	12.86	4	7,021	4
ปราจีนบุรี	1,765.5	17.4	369.1	5.10	1,599.4	15.4	3,734.0	13.43	2	5,039	7
ชลบุรี	2,700.9	26.5	5,245.2	72.46	4,117.5	39.7	12,063.6	43.40	1	65,466	1
ระยอง	2,115.6	20.8	481.0	6.64	1,015.7	9.8	3,612.3	12.99	3	8,967	2
จันทบุรี	1,124.6	11.1	233.6	3.23	1,053.4	10.1	2,411.6	8.68	5	6,482	5
ตราด	489.0	4.9	94.8	1.31	742.9	7.2	1,336.7	4.81	6	8,352	3
ภาคตะวันออก	10,174.6	100.0	7,238.6	100.0	10,383.3	100.0	27,796.5	100.0		8,765	

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี

แสดง **ผลิตภัณฑ์มวลรวมค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2528**

สัญลักษณ์

- เกษตรกรรม
- อุตสาหกรรม
- การค้าและบริการ

ที่มา จากตารางที่ 3.5

แผนที่ 3.12

- เขตประเทศ
- เขตจังหวัด
- เขตอำเภอ
- จังหวัด
- อำเภอ

โรงงานที่แปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เป็นจังหวัดที่มีโครงข่ายการคมนาคมที่สะดวกที่สุดในภาค และมีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับชาติ ตลอดจนมีท่าเรือน้ำลึกสำหรับขนถ่ายสินค้า สิ่งเหล่านี้ดึงดูดให้แรงงานจากที่ต่าง ๆ หลังไหลเข้าสู่จังหวัด ทำให้สภาพเศรษฐกิจมีการหมุนเวียนสูง สำหรับจังหวัดจันทบุรี มูลค่าการผลิตหลักในแต่ละสาขายังคงอยู่ในอันดับที่ 5 และมีมูลค่าในแต่ละสาขาค่อนข้างต่ำ

นอกจากนี้ จะพบว่าสัดส่วนมูลค่าการผลิตของภาคตะวันออกตอนล่าง มากกว่าภาคตะวันออกตอนบนอย่างเห็นได้ชัด คือ สัดส่วนมูลค่าการผลิตทางด้านเกษตรกรรมของภาคตะวันออกตอนบนกับภาคตะวันออกตอนล่างเท่ากับ 30 : 70 ทางด้านอุตสาหกรรม 16 : 84 และทางการค้าและบริการ 30 : 70 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความได้เปรียบของภาคตะวันออกตอนล่าง ที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาของ ดร.เกียรติ จิวะกุล (2526 : 93) พบว่าจังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งส่งผลให้รายได้ต่อหัวประชากรสูงถึง 65,466 บาทต่อปี สำหรับจังหวัดจันทบุรี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ทว่ามูลค่าการผลิตทางด้านเกษตรกรรม สูงกว่าสาขาการค้าและบริการเพียงเล็กน้อย ทั้ง ๆ ที่เป็นอาชีพหลักของจังหวัด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพการผลิตที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และส่งผลให้รายได้ต่อหัวประชากรของจังหวัดค่อนข้างต่ำ คือ 6,482 บาท ต่อปีเท่านั้น

3.2.2 การเปลี่ยนแปลงมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด (ดูตารางที่ 3.6 ประกอบ)

จากการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงมูลค่าผลิตภัณฑ์ในช่วง 5 ปี คือ พ.ศ. 2523-2528 พบว่า มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมเพิ่มขึ้นทุกจังหวัด แต่ในรายสาขานั้น บางจังหวัดมีมูลค่าลดลง ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา อัตราการขยายตัว (Growth rate) ทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉลี่ยปีละ 6.85 จังหวัดที่มีอัตราการขยายตัวสูงสุดได้แก่ จังหวัดระยอง เฉลี่ยปีละ 14.52 รองลงมาได้แก่ จังหวัดตราด ปราจีนบุรี และจังหวัดชลบุรี ตามลำดับ และมีอัตราการขยายตัวสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาค ส่วนจังหวัดจันทบุรี ฉะเชิงเทรา และนครนายก มีค่าต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของภาค จากการศึกษาในรายละเอียดพบว่า ในภาคเกษตรกรรมนั้น จังหวัดที่มีมูลค่าการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ได้แก่จังหวัดระยอง และมีอัตราการขยายตัวสูงที่สุดด้วย รองลงมาได้แก่จังหวัดชลบุรีและปราจีนบุรีตามลำดับ สำหรับภาค

ตารางที่ 3.6 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงมูลค่าการผลิตในสาขาการผลิตหลัก รายจังหวัดของภาคตะวันออก

								(ล้านบาท)
การเปลี่ยนแปลง	นครนายก	ฉะเชิงเทรา	ปราจีนบุรี	ชลบุรี	ระยอง	จันทบุรี	ตราด	ภาคตะวันออก
ภาคการเกษตร (ปฐมภูมิ)								
พ.ศ. 2523	501.9	1,853.6	1,202.6	1,902.0	1,091.4	1,069.8	453.0	8,074.3
พ.ศ. 2528	411.4	1,557.6	1,765.5	2,700.9	2,115.6	1,124.6	499.0	10,174.6
การเปลี่ยนแปลง	-90.5	-296.0	562.9	798.9	1,024.6	54.8	46.0	2,100.3
GR (ร้อยละ)	-18.03	-15.96	46.80	42.00	93.84	5.12	10.15	26.01
GR เฉลี่ยต่อปี	-3.61	-3.19	9.36	8.40	18.77	1.02	2.03	5.20
ภาคอุตสาหกรรม (ทุติยภูมิ)								
พ.ศ. 2523	59.7	181.1	380.6	3,877.6	258.7	201.3	60.5	5,019.5
พ.ศ. 2528	66.5	748.4	369.1	5,245.2	481.0	233.6	94.8	7,238.6
การเปลี่ยนแปลง	6.8	567.3	-11.5	1,367.6	222.3	32.3	34.3	2,219.1
GR (ร้อยละ)	11.39	313.25	-3.02	35.27	85.93	16.05	56.69	44.21
GR เฉลี่ยต่อปี	2.28	62.65	-0.60	7.05	17.19	3.21	11.33	8.84

ตารางที่ 3.6 (ต่อ)

	(ล้านบาท)							
การเปลี่ยนแปลง	นครนายก	ฉะเชิงเทรา	ปราจีนบุรี	ชลบุรี	ระยอง	จันทบุรี	ตราด	ภาคตะวันออก
ภาคการค้าและบริการ								
(ตัดียภูมิ)								
พ.ศ. 2523	423.8	962.6	1,108.5	3,097.0	743.0	840.5	433.6	7,609.0
พ.ศ. 2528	586.3	1,268.1	1,599.4	4,117.5	1,015.7	1,053.4	742.9	10,383.3
การเปลี่ยนแปลง	162.5	305.5	490.9	1,020.5	272.7	212.9	309.3	2,774.3
GR (ร้อยละ)	38.42	31.74	44.29	32.95	36.7	25.33	71.33	36.46
GR เฉลี่ยต่อปี	7.68	6.35	8.86	6.6	7.3	5.07	14.27	7.29
มูลค่าผลิตภัณฑ์								
พ.ศ. 2523	985.4	2,997.3	2,691.7	8,876.6	2,093.1	2,111.6	947.6	20,702.8
พ.ศ. 2528	1,064.2	3,574.1	3,734.0	12,063.6	3,612.3	2,411.6	1,336.7	27,796.5
การเปลี่ยนแปลง	78.8	576.8	1,042.3	3,187.0	1,519.2	300.0	389.1	7,093.7
GR (ร้อยละ)	7.99	19.23	38.72	35.90	72.58	14.21	41.06	34.26
GR เฉลี่ยต่อปี	1.6	3.85	7.74	7.18	14.52	2.84	8.21	6.85

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีมูลค่าการเปลี่ยนแปลงสูงสุด แต่อัตราการขยายตัวสูงสุด ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา รองลงมาได้แก่ จังหวัดระยอง และตราด ตามลำดับ ในภาค การค้าและบริการ จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีมูลค่าการเปลี่ยนแปลงสูงสุด รองลงมาได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดระยอง แต่อัตราการขยายตัวสูงสุดได้แก่ จังหวัดตราด อันดับรอง ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี และระยอง ตามลำดับ สำหรับการเปลี่ยนแปลงในรายสาขาของจังหวัด จันทบุรี นั้น ภาคการค้าและบริการมีมูลค่าการเปลี่ยนแปลงและมีอัตราการขยายตัวสูงที่สุด ส่วนภาคเกษตรกรรมมีมูลค่าการเปลี่ยนแปลงรองลงมา แต่ทว่ามีอัตราการขยายตัวต่ำที่สุด ซึ่งแสดงว่า ขาดการปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตพืชผลทางการเกษตร ทั้ง ๆ ที่ขนาด พื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้อัตราการขยายตัวในแต่ละสาขาของจังหวัดจันทบุรีต่ำกว่า ค่าเฉลี่ยในรายสาขาของภาคด้วยเช่นกัน

3.2.3 การพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ส่วนแบ่ง -ส่วนโอน (Shift-Share Analysis) (จากเอกสารประกอบการสอนของ ดร.ดารณี ลวิลพิพัฒน์กุล) วิธีดังกล่าวจะแสดงให้เห็นถึงความเจริญเติบโตของพื้นที่ศึกษา อันเกิดจากตัวแปร บางตัวของภาคซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. Regional Share (R) คือ จำนวนมูลค่าเพิ่ม (Value Added) ที่เพิ่มขึ้น ในกรณีที่การผลิตของภาคมีอัตราการผลิตขยายตัวเพิ่มขึ้นในอัตราเดียวกับอัตราการผลิต ของประเทศ

2. Proportionality Shift (P.S.) หมายถึงมูลค่าเพิ่มที่เพิ่ม ขึ้นโดยอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของการผลิตสาขาใดสาขาหนึ่งของภาค ที่แตกต่างไปจาก อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของทุกสาขาการผลิตในประเทศรวมกัน ค่า P.S. จะเป็นค่า แสดงให้เห็นถึงอัตราการขยายตัวเร็วหรือช้าของสาขาการผลิตนั้น

3. Differential Shift (D.S.) หมายถึง มูลค่าเพิ่มที่เกิด จากความแตกต่างของอัตราการขยายตัวของสาขาการผลิตสาขาใดสาขาหนึ่งในภาคกับอัตราการ ขยายตัวของสาขาการผลิตทั้งประเทศ ค่า D.S. จะเป็นค่าที่แสดงให้เห็นถึงความได้เปรียบ เสียเปรียบทางด้านทำเลที่ตั้ง (Location or Regional Advantage) หรือความได้เปรียบ

ด้านทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตในพื้นที่นั้น ๆ

ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทั้งสามสำหรับการผลิตสาขาใดสาขาหนึ่งในภาคหนึ่ง ๆ สามารถแสดงได้ในรูปสมการดังนี้

$$\begin{aligned}
 s_{ij}^* &= s_{ij} + \Delta s_{ij}^* \\
 \text{โดยที่ } \Delta s_{ij}^* &= s_{ij} \left[\left(\frac{GDP^*}{GDP} \right) - 1 \right] + s_{ij} \left[\left(\frac{s_i^*}{s_i} \right) - \left(\frac{GDP^*}{GDP} \right) \right] + s_{ij} \left[\left(\frac{s_{ij}^*}{s_{ij}} \right) - \left(\frac{s_i^*}{s_i} \right) \right]
 \end{aligned}$$

โดยที่ GDP คือ ผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (Gross Domestic Product) ในตอนต้นของช่วงเวลาที่วิเคราะห์

GDP^* คือ ผลิตภัณฑ์ประชาชาติในตอนปลายของช่วงเวลา

s_i คือ มูลค่า (value added) ของการผลิตสาขา i ของภาคหรือประเทศในตอนต้นของช่วงเวลา

s_i^* คือ มูลค่าเพิ่มของการผลิตสาขา i ของภาคหรือประเทศในตอนปลายของช่วงเวลา

s_{ij} คือ มูลค่าเพิ่มของการผลิตสาขา i ของจังหวัดในตอนต้นของช่วงเวลา

s_{ij}^* คือ มูลค่าเพิ่มของการผลิตสาขา i ของจังหวัดในตอนปลายของช่วงเวลา

ในการศึกษา จะทำการเปรียบเทียบจังหวัดจันทบุรี กับ ภาคตะวันออก และจังหวัดจันทบุรี กับประเทศไทย เพื่อบ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะการเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากตัวแปรดังกล่าว ทั้งในระดับประเทศและระดับภาค

จากการศึกษา Shift-Share Analysis ของจังหวัดจันทบุรี

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในช่วงปี 2523-2528 (ดูแผนภูมิ 3.1 และตาราง 3.7 ภาคผนวก) พบว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีมีมูลค่าเพิ่มถึง 612.36 ล้านบาท โดยสาขาเกษตรกรรมเป็นสาขาที่มีมูลค่าการผลิตสูงสุด คือ 310.24 ล้านบาท ส่วนใหญ่มาจาก สาขาเพราะปลูก รองลงมา ได้แก่ สาขาการบริการ และสาขาที่มีมูลค่าเพิ่มเป็นอันดับ 3 ได้แก่ สาขาการประมง

เมื่อเปรียบเทียบอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจกับความได้เปรียบเสียเปรียบทางด้านทำเลที่ตั้ง พบว่า การผลิตทางเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรี นอกจากจะมีอัตราการขยายตัวช้าแล้วยังอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เสียเปรียบ เมื่อพิจารณาในรายสาขา พบว่า การผลิตในสาขาเกษตรกรรม มีอัตราการขยายตัวช้า และมีความเสียเปรียบทางด้านทำเลที่ตั้งมากกว่าสาขาการผลิตอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สาขาการประมง แต่พบว่า สาขาการธนาคารและประกันภัยเป็นการผลิตที่มีอัตราการขยายตัวเร็ว และอยู่ในทำเลที่ได้เปรียบ ในขณะที่ สาขาการบริการและไฟฟ้า, ประปาก็เป็นสาขาการผลิตที่มีอัตราการขยายตัวเร็วและอยู่ในทำเลที่ได้เปรียบเช่นกัน ส่วนสาขาการผลิตที่มีอัตราการขยายตัวช้าแต่มีอยู่ในทำเลที่ตั้งได้เปรียบ ได้แก่ สาขาที่อยู่อาศัย และสาขาการป้องกันประเทศ ถ้าหากได้มีการปรับปรุงโครงสร้างการผลิตในสาขาดังกล่าว ก็อาจทำให้มีอัตราการขยายตัวสูงขึ้นกว่าเดิม สำหรับสาขาที่มีอัตราการขยายตัวเร็วแต่มีทำเลที่ตั้งที่เสียเปรียบ ได้แก่ สาขาการคมนาคม และสาขาอุตสาหกรรม จะเห็นได้ว่า เมื่อเปรียบลักษณะการเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีในระดับประเทศ ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากความเสียเปรียบทางด้านทำเลที่ตั้งทำให้มีอัตราการขยายตัวช้า และส่งผลให้มูลค่าเพิ่มของจังหวัดไม่สูงมากเท่าที่ควร

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบในระดับภาค เพื่อให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างเด่นชัด จึงได้ทำการศึกษา Shift-Share Analysis เป็น 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงปี 2518-2523 และปี 2523-2528 จากการศึกษ พบว่า มูลค่าเพิ่มของสาขา การผลิตได้เพิ่มขึ้นจาก 541.35 ล้านบาท เป็น 717.9 ล้านบาท ส่วนใหญ่การผลิตในแต่ละสาขาจะมีมูลค่าเพิ่มขึ้น ยกเว้น การประมงเพียงสาขาเดียวที่มีมูลค่าเพิ่มลดลง และเมื่อเปรียบเทียบทางด้านอัตราการขยายตัวกับความได้เปรียบเสียเปรียบทางด้านทำเลที่ตั้ง จะเห็นได้ว่าในช่วงแรก คือ ช่วงปี 2518-2523 การผลิตของจังหวัดจันทบุรี

มีอัตราการขยายตัวช้าแต่อยู่ในทำเลที่มีความได้เปรียบ แต่ปรากฏว่าในช่วงหลัง การผลิตทางเศรษฐกิจนอกจากจะมีอัตราการขยายตัวช้าแล้ว ยังอยู่ในทำเลที่ตั้งที่เสียเปรียบด้วย และส่งผลให้มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดต่ำกว่าจังหวัดอื่นหลายจังหวัด และเมื่อพิจารณาในรายสาขาพบว่า ในช่วง 2518-2523 สาขาที่มีอัตราการขยายตัวเร็วและมีความได้เปรียบทางด้านทำเลที่ตั้ง ได้แก่ ปศุสัตว์ เหมืองแร่และย่อยหิน ก่อสร้าง ไฟฟ้าและประปา รวมทั้งการป้องกันประเทศ ส่วนสาขาที่มีอัตราการขยายตัวช้าและอยู่ในทำเลที่เสียเปรียบ ได้แก่ การประมง สาขาเดียว และสาขาที่มีอัตราการขยายตัวสูงสุด ได้แก่ สาขาบริการ

ต่อมาในช่วง 2523-2528 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ สาขาที่มีอัตราการขยายตัวเร็วและอยู่ในทำเลที่ได้เปรียบ มีเพียง 2 สาขา คือ การธนาคาร ประกันภัย และการบริการ ส่วนสาขาการผลิตที่มีอัตราการขยายตัวช้าและอยู่ในทำเลที่เสียเปรียบ ส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะการเพาะปลูกและป่าไม้ รวมถึงการคมนาคมด้วย สำหรับสาขาที่มีอัตราการขยายตัวเร็ว แต่อยู่ในทำเลที่เสียเปรียบ ได้แก่ ประมง เหมืองแร่ และย่อยหิน ก่อสร้าง ไฟฟ้าและประปา ส่วนการผลิตสาขาที่อยู่อาศัยและการบริหารป้องกันประเทศ มีอัตราการขยายตัวช้า แต่อยู่ในทำเลที่ได้เปรียบ (ดูแผนภูมิ 3.2 และตาราง 3.8, 3.9 ภาคผนวก)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาการด้านเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรี โดยส่วนรวมแล้วมีแนวโน้มถดถอยลง จำเป็นจะต้องศึกษาในรายละเอียดซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป ว่าเกิดจากปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบต่อให้ไม่เติบโตไปในทิศทางที่ควรจะเป็นดังกล่าว

3.3 ลักษณะทางประชากร

3.3.1 ขนาดและการเปลี่ยนแปลงประชากร

ในปี 2528 ภาคตะวันออกมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,300,449 คน จังหวัดที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด ได้แก่ จังหวัดชลบุรี ประมาณ 806,396 คน รองลงมา ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี 779,763 คน และจังหวัดฉะเชิงเทรา 525,717 คน ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด คือ จังหวัดนครนายกมีเพียง 211,444 คน เท่านั้น สำหรับจังหวัดจันทบุรีมีจำนวนประชากรเป็นอันดับ 5 รองจากจังหวัดระยอง (ดูตารางที่ 3.10 ประกอบ)

แผนภูมิที่ 3.1 เปรียบเทียบ Shift - Share Analysis ของจังหวัดจันทบุรี
กับ ประเทศไทย ปี 2523-2528

DS.	
เหมืองแร่ (-0.28, 0.09)	ไฟฟ้า, ประปา (10.51, 1.70)
ที่อยู่อาศัย (-1.65, 1.97)	ธนาคารประกันภัย (25.42, 21.32)
การป้องกันประเทศ (-6.44, 11.44)	การบริการ (19.67, 45.89)
PS.	
เกษตรกรรม (-85.58, -171.17)	อุตสาหกรรม (0.62, -6.24)
เพาะปลูก (-45.22, -37.68)	คมนาคม (15.25, -112.27)
ปศุสัตว์ (-5.17, -33.62)	
ประมง (-20.31, -31.24)	
ป่าไม้ (-32.47, -4999.95)	
เหมืองแร่ (-0.28, 0.09)	
การค้า (-21.10, -10.55)	

ที่มา : จากตารางที่ 3.8 ภาคผนวก

แผนภูมิที่ 3.2 เปรียบเทียบ Shift-Share Analysis ของจังหวัด
จันทบุรีกับภาคตะวันออกปี 2523-2528

DS.	
ที่อยู่อาศัย (-3.29, 1.97)	ธนาคาร, ประกันภัย (48.38, 2.46)
การป้องกันประเทศ (-8.58, 12.87)	การบริการ (8.19, 14.75)
PS.	
เกษตรกรรม (-85.58, -224.65)	ประมง (32.80, -92.15)
- เพาะปลูก (-60.28, -60.28)	เหมืองแร่ (6.78, -7.44)
- ปศุสัตว์ (-21.55, -21.55)	ก่อสร้าง (0.95, -655.54)
- ป่าไม้ (-56.08, -4,980.02)	ไฟฟ้า ประปา (23.05, -125.43)
อุตสาหกรรม (-0.62, -8.11)	การค้า (0, -49.22)
คมนาคม (-31.87, -72.07)	

ที่มา : จากตารางที่ 3.9 ภาคผนวก

ตารางที่ 3.10 แสดงลักษณะประชากรของภาคตะวันออก

จังหวัด	พื้นที่ (กม. ²)	พ.ศ. 2518		พ.ศ. 2528		การเปลี่ยนแปลง	
		จำนวน	ความหนาแน่น	จำนวน	ความหนาแน่น	จำนวน	ร้อยละ
นครนายก	2,414	193,627	80.21	211,444	87.59	17,817	2.63
ฉะเชิงเทรา	5,422	455,359	83.98	525,717	96.96	70,358	10.37
ปราจีนบุรี	11,795	563,919	47.81	779,763	66.11	215,844	31.83
ชลบุรี	4,485	669,213	149.21	806,396	179.80	137,183	20.23
ระยอง	3,307	329,724	99.70	418,814	126.64	89,090	13.13
จันทบุรี	6,052	288,428	47.65	390,348	64.50	101,920	15.03
ตราด	2,919	121,995	41.79	167,967	57.54	45,972	6.78
ภาคตะวันออก	36,394	2,622,265	72.05	3,300,449	90.69	678,184	100.00

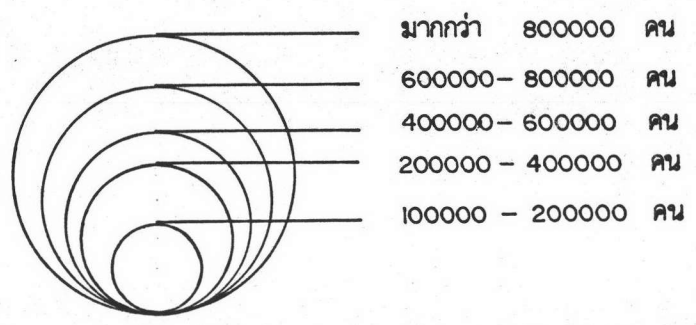
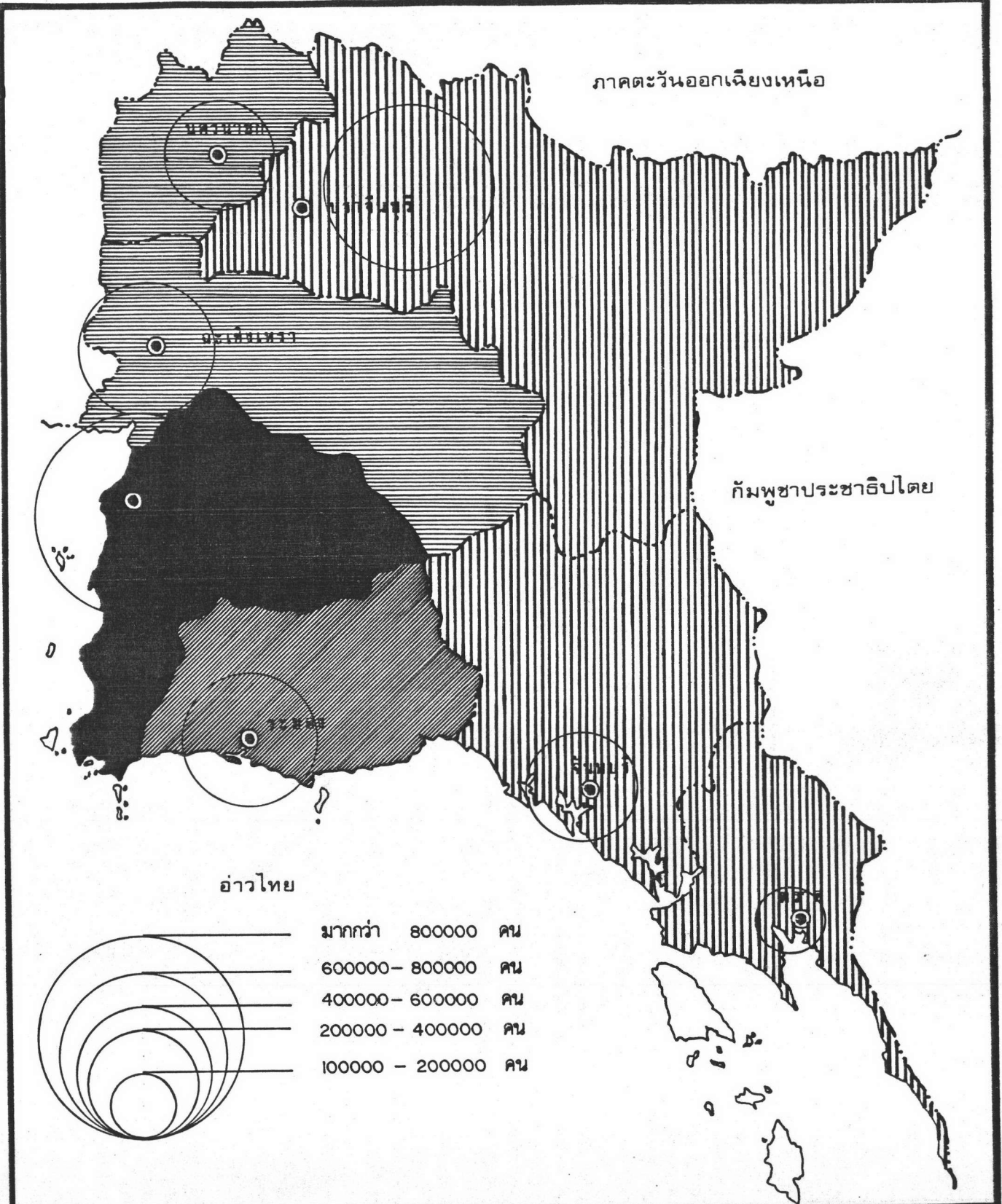
ที่มา : สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง

จากการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงประชากรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา คือ พ.ศ. 2518-2528 พบว่า จังหวัดที่มีจำนวนประชากรเพิ่มมากที่สุด ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี คือเพิ่มขึ้นร้อยละ 31.83 รองลงมาได้แก่ จังหวัดชลบุรี ร้อยละ 20.23 และจังหวัดจันทบุรี ร้อยละ 15.03 ตามลำดับ ส่วนจังหวัดนครนายกมีจำนวนประชากรเพิ่มน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 2.63 เท่านั้น จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างโดยเฉพาะแถบชายฝั่งทะเล เพราะพื้นที่ดังกล่าวมีแนวโน้มของการเติบโตสูงมาก ทำให้ประชากรในภาคอื่น ๆ อพยพย้ายถิ่นเข้ามาเป็นจำนวนมาก ยกเว้นจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนมีจำนวนประชากรเพิ่มมาก เนื่องจากเป็นจังหวัดที่กว้างที่สุด และอยู่ติดกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถรองรับจำนวนประชากรจากการเพิ่มโดยธรรมชาติและการอพยพของแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้สะดวกกว่าจังหวัดอื่น

3.3.2 ความหนาแน่นประชากร

จากการเปรียบเทียบความหนาแน่นประชากร ปรากฏว่าจังหวัดชลบุรี มีความหนาแน่นมากที่สุด คือ ประมาณ 179.80 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมาได้แก่ จังหวัดระยอง (126.64 คนต่อตารางกิโลเมตร) และอันดับสามได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี (96.96 คนต่อตารางกิโลเมตร) ส่วนจังหวัดที่มีความหนาแน่นน้อยที่สุดคือ จังหวัดตราด ประมาณ 57.54 คนต่อตารางกิโลเมตร ในขณะที่ความหนาแน่นประชากรทั้งภาค เฉลี่ยประมาณ 90.69 คนต่อตารางกิโลเมตร มีเพียง 3 จังหวัด ซึ่งได้แก่จังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง ที่มีความหนาแน่นประชากรสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาค เนื่องจากพื้นที่ 3 จังหวัด เป็นพื้นที่ที่มีการผลิตที่สำคัญทางเศรษฐกิจหลายประเภท นอกเหนือจากการเพาะปลูก โดยเฉพาะทางด้านอุตสาหกรรม อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ได้รับการกำหนดให้เป็นย่านอุตสาหกรรมหลักทางฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ส่วนจังหวัดจันทบุรีมีความหนาแน่นค่อนข้างต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นภูเขาและที่สูง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากร ดังนั้นจะพบว่าประชากรที่เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในเขตชุมชนเมือง ทำให้สัดส่วนประชากรในเขตเทศบาลต่อนอกเขตเทศบาลสูงกว่าจังหวัดอื่นในภาค (ดูแผนที่ 3.13 ประกอบ)

การศึกษาแผนโครงสร้างจังหวัด จันทบุรี		แผนที่ 3.13
แสดง	ขนาดและความหนาแน่นประชากร พ.ศ. 2528	..... เขตประเทศ
สัญลักษณ์		----- เขตจังหวัด
ความหนาแน่น (คนต่อตารางกิโลเมตร)		----- เขตอำเภอ
น้อยกว่า 75	100 - 150	● จังหวัด
75 - 100	มากกว่า 150	○ อำเภอ
ที่มา	กรมการปกครอง	

3.3.3 การอพยพย้ายถิ่น

การอพยพย้ายถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรประเภทหนึ่ง จากการศึกษาข้อมูลสำมะโนประชากร ในปี 2523 (ดูตารางที่ 3.11 ประกอบ) พบว่ามีการอพยพย้ายถิ่น เข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 108,480 คน โดยมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด คือ 40,525 คน รองลงมาได้แก่ กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือและภาคกลาง ตามลำดับ ส่วนภาคใต้เป็นภาคที่มีจำนวนผู้อพยพย้ายถิ่นเข้าน้อยที่สุด และจังหวัดที่มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามากที่สุด คือ จังหวัดชลบุรี ประมาณ 51,464 คน รองลงมาได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี จันทบุรี และระยอง ตามลำดับ ส่วนจังหวัดที่มีผู้อพยพย้ายถิ่นเข้าน้อยที่สุด ได้แก่ จังหวัดนครนายก จะเห็นได้ว่า จำนวนผู้อพยพย้ายถิ่นเข้าส่วนใหญ่มาจากพื้นที่ใกล้เคียงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่ยากจนและไม่มั่งคั่ง ดังนั้นจะพบว่าผู้อพยพย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะมุ่งเข้าไปเพื่อหางานทำในจังหวัดที่มีแหล่งงานรองรับ ซึ่งได้แก่ จังหวัดชลบุรี หรือจังหวัดที่มีพื้นที่กว้างขวาง สามารถรองรับจำนวนผู้อพยพได้ (ดูตารางที่ 3.12, 3.13 ภาคผนวก)

ส่วนการอพยพย้ายถิ่นออกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีทั้งสิ้น 81,719 คน โดยอพยพย้ายถิ่นไปกรุงเทพมหานครมากที่สุด คือ 35,260 คน รองลงมาได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขตปริมณฑล และภาคเหนือ ตามลำดับ ส่วนภาคใต้เป็นภาคที่มีการอพยพย้ายถิ่นเข้าไปอยู่น้อยที่สุด

จังหวัดที่มีการอพยพออกมากที่สุด ได้แก่ จังหวัดชลบุรี คือ 34,418 คน รองลงมาได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ระยอง และจันทบุรี ตามลำดับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการอพยพย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาและหางานทำ หรือเป็นการอพยพกลับไปยังถิ่นฐานเดิม

เมื่อพิจารณาถึงการอพยพย้ายถิ่นสุทธิ พบว่าเป็นการย้ายถิ่นเข้าสุทธิมากกว่าย้ายออกประมาณ 26,761 คน และมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด คือ 27,407 คน รองลงมาได้แก่ ภาคเหนือ และภาคกลาง ตามลำดับ ส่วนการย้ายถิ่นออกสุทธิมีเพียง 2 แห่ง คือ ย้ายไปกรุงเทพมหานครมากที่สุด รองลงมาคือ เขตปริมณฑล

ตารางที่ 3.11 แสดงการย้ายถิ่นรายจังหวัดของภาคตะวันออก ปี 2523

จังหวัด	การย้ายถิ่นเข้า			การย้ายถิ่นออก			การย้ายถิ่นสุทธิ		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
จันทบุรี	11,432	10,076	21,508	6,703	5,846	12,549	4,729	4,230	8,959
ชลบุรี	31,624	19,840	51,464	19,540	14,878	34,418	12,084	4,962	17,046
ระยอง	10,011	8,701	18,712	8,796	7,603	16,399	1,215	1,098	2,313
ฉะเชิงเทรา	8,490	7,622	16,112	11,266	10,566	21,832	-2,776	-2,944	-5,720
ตราด	6,293	5,103	11,396	2,573	2,295	4,868	3,720	2,808	6,528
ปราจีนบุรี	17,692	11,916	29,608	13,003	11,747	24,750	4,689	169	4,858
นครนายก	2,425	2,028	4,453	6,154	5,522	11,676	-3,729	-3,494	-7,223
รวม	87,967	65,286	153,253	68,035	58,457	126,492	19,932	6,829	26,761

ที่มา : สำมะโนประชากรและเคหะ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ซึ่งเป็นการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาและหางานทำ และจะพบว่าจังหวัดที่มีการย้ายถิ่นสุทธิเข้ามากที่สุด ได้แก่ จังหวัดชลบุรี 17,046 คน รองลงมาได้แก่ จังหวัดจันทบุรี ตราด และปราจีนบุรี ตามลำดับ ส่วนจังหวัดนครนายกและฉะเชิงเทรา เป็นการย้ายถิ่นสุทธิออก จะเห็นได้ว่าการย้ายถิ่นนั้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรมาก เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับขนาด และการเปลี่ยนแปลงของประชากร

จากการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะประชากรของจังหวัดจันทบุรี กับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออก พบว่า จังหวัดจันทบุรีมีการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นค่อนข้างสูง และส่วนหนึ่งมาจากการอพยพย้ายถิ่นเข้า ซึ่งมากเป็นอันดับสองรองจาก จังหวัดชลบุรี แสดงให้เห็นว่า จังหวัดจันทบุรีมีสิ่งดึงดูดให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัย และหางานทำค่อนข้างสูง ซึ่งได้แก่ พलय และผลไม้มันเอง และส่วนใหญ่ผู้อพยพย้ายถิ่นเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง

3.4 ลักษณะทางสังคมและการบริการขั้นพื้นฐาน

3.4.1 การศึกษา

ภาคตะวันออกมีบทบาททางด้านการศึกษาค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบจากขนาดของภาค กล่าวคือ มีจำนวนสถานศึกษาทั้งสิ้น 2,356 แห่ง ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาระดับประถม คือ มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา มากที่สุด ประมาณ 1,963 แห่ง นอกจากนั้นยังมีการศึกษานอกระบบและการศึกษาของภาค เอกชน อีกประมาณ 672 แห่ง ซึ่งได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ จังหวัด ปราจีนบุรีเป็นจังหวัดที่มีจำนวนสถานศึกษามากที่สุด คือ 651 แห่ง รองลงมาได้แก่ จังหวัด ชลบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา ตามลำดับ ส่วนจังหวัดตราดเป็นจังหวัดที่มีสถานศึกษาน้อยที่สุด แต่จะพบว่าจังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีระดับการศึกษาสูงสุด คือ ระดับมหาวิทยาลัยและมีการศึกษาหลายระดับหลายแขนง รวมทั้งเป็นจังหวัดที่มีจำนวนครูและนักเรียนมากที่สุด ส่วนจังหวัดที่มี สัดส่วนของครูต่อนักเรียนสูงสุด ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี คือ 1 : 207 รองลงมา ได้แก่ ฉะเชิงเทรา และระยอง ตามลำดับ (ดูตารางที่ 3.14 ประกอบ)

ตารางที่ 3.14 แสดงสถิติการศึกษาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2528

จังหวัด	จำนวนสถานศึกษาสังกัด เขตการศึกษา	จำนวนสถานศึกษา เอกชนและการศึกษา นอกระบบ	จำนวนครู	จำนวน นักเรียน	สัดส่วน ครู : นักเรียน
นครนายก	167	76	2,529	42,325	1 : 16.7
ปราจีนบุรี	651	195	7,258	150,329	1 : 20.7
ฉะเชิงเทรา	378	101	5,302	101,781	1 : 19.2
ชลบุรี	479	99	8,494	166,501	1 : 19.6
ระยอง	265	1	3,954	74,946	1 : 18.9
จันทบุรี	266	115	3,712	68,415	1 : 18.4
ตราด	149	85	2,007	31,288	1 : 19.6
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2,356	672	33,256	635,585	1 : 19.1

ที่มา : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เอกสารลำดับที่ 39/2528

สำหรับจังหวัดจันทบุรี มีจำนวนสถานศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงอุดมศึกษาทั้งของส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่นและเอกชน ได้แก่ โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนเทศบาล โรงเรียนมัธยม วิทยาลัยครู วิทยาลัยพยาบาล และวิทยาลัยเทคโนโลยี นับว่าจังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีบทบาทด้านการศึกษาค่อนข้างสูง โดยเฉพาะสาขาวิชาชีพ ซึ่งสามารถรองรับนักศึกษาภายในจังหวัด และจังหวัดใกล้เคียงที่เข้ามารับการศึกษามีละมาก ๆ เช่น วิทยาลัยครู และวิทยาลัยพยาบาล เป็นต้น

3.4.2 สาธารณสุข

การกระจายตัวของบริการด้านสาธารณสุขของภาคตะวันออก ค่อนข้างครอบคลุมพื้นที่อย่างทั่วถึง โดยมีโรงพยาบาลตั้งอยู่ครบทุกจังหวัด และในแต่ละตำบลจะมีสถานีอนามัยตั้งอยู่เกือบครบทุกตำบล ในปี 2528 ภาคตะวันออก มีโรงพยาบาลทั้งสิ้น 73 แห่ง แพทย์ 477 คน และจำนวนเตียงคนไข้ 5,490 เตียง จากการเปรียบเทียบสัดส่วนประชากรกับจำนวนบุคลากรสาธารณสุขกับเกณฑ์มาตรฐานสาธารณสุข พบว่า จังหวัดที่มีการบริการทางด้านสาธารณสุข เพียงพอแก่ความต้องการของประชากรมี 3 จังหวัด คือ จังหวัดชลบุรี จันทบุรี และจังหวัดตราด กล่าวคือ เกณฑ์มาตรฐานสาธารณสุข กำหนดให้ สัดส่วนแพทย์ : ประชากร เท่ากับ 1 : 5000 และสัดส่วนของเตียงพยาบาล : คนไข้ เท่ากับ 1 : 617 โดยจังหวัดชลบุรีมีสัดส่วนแพทย์ต่อประชากร และเตียงคนไข้ต่อประชากร เท่ากับ 1 : 4244 และ 1 : 386 ซึ่งสูงกว่ามาตรฐาน รองลงมาได้แก่ จังหวัดจันทบุรี เท่ากับ 1 : 4941 และ 1 : 564 ทั้งสองจังหวัดมีสัดส่วนทั้งทางด้านแพทย์และเตียงคนไข้ต่อประชากรสูงกว่ามาตรฐาน ส่วนจังหวัดตราดมีสัดส่วนเตียงคนไข้ต่อประชากรสูงกว่ามาตรฐาน แต่สัดส่วนแพทย์ต่อประชากรต่ำกว่ามาตรฐาน ส่วนจังหวัดอื่น ๆ มีสัดส่วนต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน (ดูตารางที่ 3.15 ประกอบ) ดังนั้น จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีการบริการทางสาธารณสุข อยู่ในเกณฑ์ที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ เพราะเป็นจังหวัดที่มีโรงพยาบาลระดับศูนย์ และศูนย์การศึกษาวิชาพยาบาลระดับภาคตั้งอยู่ อีกทั้งมีโรงพยาบาลระดับอำเภอตั้งอยู่ทุกอำเภอ ทำให้การบริการสาธารณสุข เพียงพอแก่ความต้องการของประชากรภายในจังหวัด

ตารางที่ 3.15 แสดงสถิติสาธารณสุขของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2528

จังหวัด	จำนวน			สัดส่วน	
	โรงพยาบาล	แพทย์	เตียง	แพทย์:ประชากร	เตียง:ประชากร
นครนายก	3	21	420	1 : 10,068	1 : 503
ปราจีนบุรี	10	41	489	1 : 12,822	1 : 1,075
ฉะเชิงเทรา	11	55	870	1 : 14,177	1 : 896
ชลบุรี	19	190	2,088	1 : 4,244	1 : 386
ระยอง	9	66	580	1 : 8,345	1 : 722
จันทบุรี	7	79	692	1 : 4,941	1 : 564
ตราด	5	25	351	1 : 6,414	1 : 478
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	73	477	5,490	1 : 6,919	1 : 601

ที่มา : ข้อมูลสถิติประจำปี 2528 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

3.4.3 ไฟฟ้า (ดูตารางที่ 3.16 ประกอบ)

จากสถิติการให้บริการของไฟฟ้าส่วนภูมิภาคในปี 2527 พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้กระแสไฟฟ้าทั้งสิ้น 1,000,053,593 กิโลวัตต์ต่อชั่วโมง จังหวัดที่มีผู้ใช้กระแสไฟฟ้ามากที่สุด คือ จังหวัดชลบุรี ประมาณ 435,152,824 กิโลวัตต์/ชั่วโมง มีจำนวนผู้ใช้ทั้งสิ้น 80,975 รายหรือคิดเป็นร้อยละ 29.9 ของจำนวนผู้ใช้ทั้งหมด รองลงมาได้แก่ จังหวัดระยอง และจังหวัดฉะเชิงเทรา แต่จำนวนผู้ใช้กระแสไฟฟ้าต่ำกว่า จังหวัดปราจีนบุรี เพราะจังหวัดระยอง และฉะเชิงเทรา ส่วนใหญ่ใช้กระแสไฟฟ้าในด้าน การประกอบอุตสาหกรรม ส่วนจังหวัดปราจีนบุรี ใช้ทางด้านที่อยู่อาศัย สำหรับจังหวัดที่ใช้กระแสไฟฟ้าน้อยที่สุดในภาค ได้แก่ จังหวัดตราด เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนผู้ใช้ไฟฟ้ากับจำนวน ประชากร พบว่า จังหวัดที่ยังขาดแคลนไฟฟ้ามากที่สุด ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี ตราด นครนายก และระยอง ตามลำดับ เนื่องจากสัดส่วนของผู้ใช้ไฟฟ้ากับจำนวนประชากรสูงกว่า ค่าเฉลี่ยของภาค สำหรับจังหวัดจันทบุรี มีสัดส่วนผู้ใช้ไฟฟ้าสูงเป็น อันดับ 2 รองจากจังหวัด ชลบุรี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการให้บริการไฟฟ้าของจังหวัดจันทบุรีแก่ประชาชน ที่อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง

3.4.4 โทรศัพท (ดูตารางที่ 3.17 ประกอบ)

เมื่อพิจารณาการบริการทางโทรศัพทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดที่มี จำนวนเลขหมายการบริการทางโทรศัพทมากที่สุดคือ จังหวัด ชลบุรี คือ 11,886 เลขหมาย และมีจำนวนผู้ใช้โทรศัพททั้งสิ้น 10,395 คน รองลงมาได้แก่ จังหวัดจันทบุรี และจังหวัด ฉะเชิงเทรา ตามลำดับ จากการศึกษาพบว่า โครงข่ายการให้บริการโทรศัพทจะหนาแน่น บริเวณด้านทิศใต้และตะวันออกเฉียงใต้ของภาค เมื่อ เปรียบเทียบสัดส่วนผู้ใช้โทรศัพทกับจำนวน ประชากร จะเห็นได้ว่า จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนของจำนวนผู้ใช้โทรศัพทสูงสุด คือ 1 : 78 เนื่องจากจังหวัดชลบุรี เป็นศูนย์กลางของธุรกิจประเภทต่าง ๆ ที่ใหญ่ที่สุดในภาค รองลงมาได้แก่ จังหวัดจันทบุรี ตราด และระยอง ส่วนจังหวัด ปราจีนบุรี เป็นจังหวัดที่มี สัดส่วนผู้ใช้บริการ โทรศัพทน้อยที่สุดจะเห็นได้ว่า จังหวัดจันทบุรีมีจำนวนเลขหมายโทรศัพทและ สัดส่วนผู้ใช้โทรศัพท เป็นอันดับ 2 รองจาก จังหวัดชลบุรี เนื่องจาก จังหวัดจันทบุรี เป็น ศูนย์กลางการผลิตอัญมณีและอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครค่อนข้างมาก ดังนั้นการใช้บริการทางโทรศัพท จึงอำนวยความสะดวกในการติดต่อเป็นอันมาก ทำให้ความต้องการใช้บริการโทรศัพทของจังหวัด

ตารางที่ 3.16 แสดงสถิติไฟฟ้าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2528

จังหวัด	จำนวน การไฟฟ้า	กระแสไฟฟ้าที่ ผลิตได้ (kw/h)	กระแสไฟฟ้าที่ใช้ (kw/h)	จำนวน ผู้ใช้ไฟฟ้า	สัดส่วน จำนวนผู้ใช้ประชากร
นครนายก	4	-	19,805,259	16,505	1 : 12.8
ฉะเชิงเทรา	12	126,806,684	126,546,469	44,044	1 : 11.9
ปราจีนบุรี	14	1,152,657	82,615,679	44,427	1 : 17.5
ชลบุรี	15	495,523,993	435,152,824	80,975	1 : 9.9
ระยอง	8	213,381,208	213,381,208	33,769	1 : 12.4
จันทบุรี	9	144,541,700	89,937,639	37,874	1 : 10.3
ตราด	5	103,565	32,614,515	13,108	1 : 12.8
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	67	981,509,807	1,000,053,593	270,702	1 : 12.2

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 3.17 แสดงสถิติเลขหมายโทรศัพท์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2528

จังหวัด	จำนวน ชุมสาย	จำนวน เลขหมาย	จำนวนผู้ใช้ โทรศัพท์	สัดส่วน ผู้ใช้:ประชากร
นครนายก	1	800	760	1 : 278
ฉะเชิงเทรา	4	2,800	2,205	1 : 238
ปราจีนบุรี	4	1,800	1,603	1 : 486
ชลบุรี	8	11,886	10,395	1 : 78
ระยอง	3	2,200	1,947	1 : 215
จันทบุรี	3	5,600	3,380	1 : 115
ตราด	1	1,000	946	1 : 178
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	24	26,086	21,236	1 : 155

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ค่อนข้างสูง

3.5 ระบบชุมชน

การศึกษาระบบชุมชนในภาคตะวันออก เพื่อเน้นให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญ และทิศทางการเจริญเติบโตของภาคตะวันออกในอนาคต ว่ากระจายอยู่ ณ บริเวณใดบ้าง ได้มีผู้ทำการศึกษาระบบชุมชนของภาคตะวันออกหลายท่าน อาทิ เช่น ดร.เกียรติ จิระกุล (2526), วิภา พูนเพียร (2525) และสำนักผังเมือง (2526) จากผลการศึกษาของท่านต่าง ๆ ได้พบว่า ลำดับชั้นของชุมชนในภาคตะวันออก มีลักษณะของ Urban Hierarchy ที่ดี แต่มีอัตราการเจริญเติบโตไม่สม่ำเสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงลำดับขนาดของชุมชนอยู่เสมอ และจากผลการศึกษาของสำนักผังเมือง ได้จำแนกกลุ่มระบบชุมชนของภาคตะวันออก ออกเป็น 6 กลุ่มดังนี้ (ดูแผนที่ 3.14 ประกอบ)

ชุมชนกลุ่มที่ 1 มีเพียงชุมชนเดียว คือ เทศบาลเมืองชลบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ที่สุด และได้รับการกำหนดให้เป็นเมืองหลักของภาคตะวันออก

ชุมชนกลุ่มที่ 2 มี 4 ชุมชน ได้แก่ เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา เทศบาลเมืองระยอง เทศบาลเมืองจันทบุรี และเมืองพัทยา เป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่รองจากชุมชนกลุ่มแรก โดยเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา และเทศบาลเมืองระยอง ถูกกำหนดให้เป็นเมืองรองของภาค เมืองพัทยาคือศูนย์กลางการท่องเที่ยวระดับภาค ส่วนเทศบาลเมืองจันทบุรี เป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออกตอนล่าง

ชุมชนกลุ่มที่ 3 มี 8 ชุมชน ประกอบด้วย เทศบาล 6 ชุมชน และสุขาภิบาล 2 ชุมชน ชุมชนกลุ่มนี้ เป็นศูนย์กลางการคมนาคม ระดับจังหวัด เพราะมีท่าเลที่ตั้งที่ติดทางหลวงสายหลักของภาค เป็นศูนย์กลางการค้าและบริการให้แก่ชุมชนโดยรอบ และมีการบริการขั้นพื้นฐานครบทุกชุมชน

ชุมชนกลุ่มที่ 4 มี 12 ชุมชน เป็นชุมชนระดับเทศบาลตำบล 4 แห่ง นอกนั้นเป็นสุขาภิบาลชุมชนกลุ่มนี้ เป็นศูนย์กลางการคมนาคมระดับอำเภอ เพราะมีทางหลวงสายสำคัญตัดผ่าน และแต่ละชุมชนมีกิจกรรมแตกต่างกันออกไป แต่ส่วนใหญ่สภาพเศรษฐกิจค่อนข้างดี และได้รับการบริการด้านสาธารณสุขโรคค่อนข้างครบถ้วน

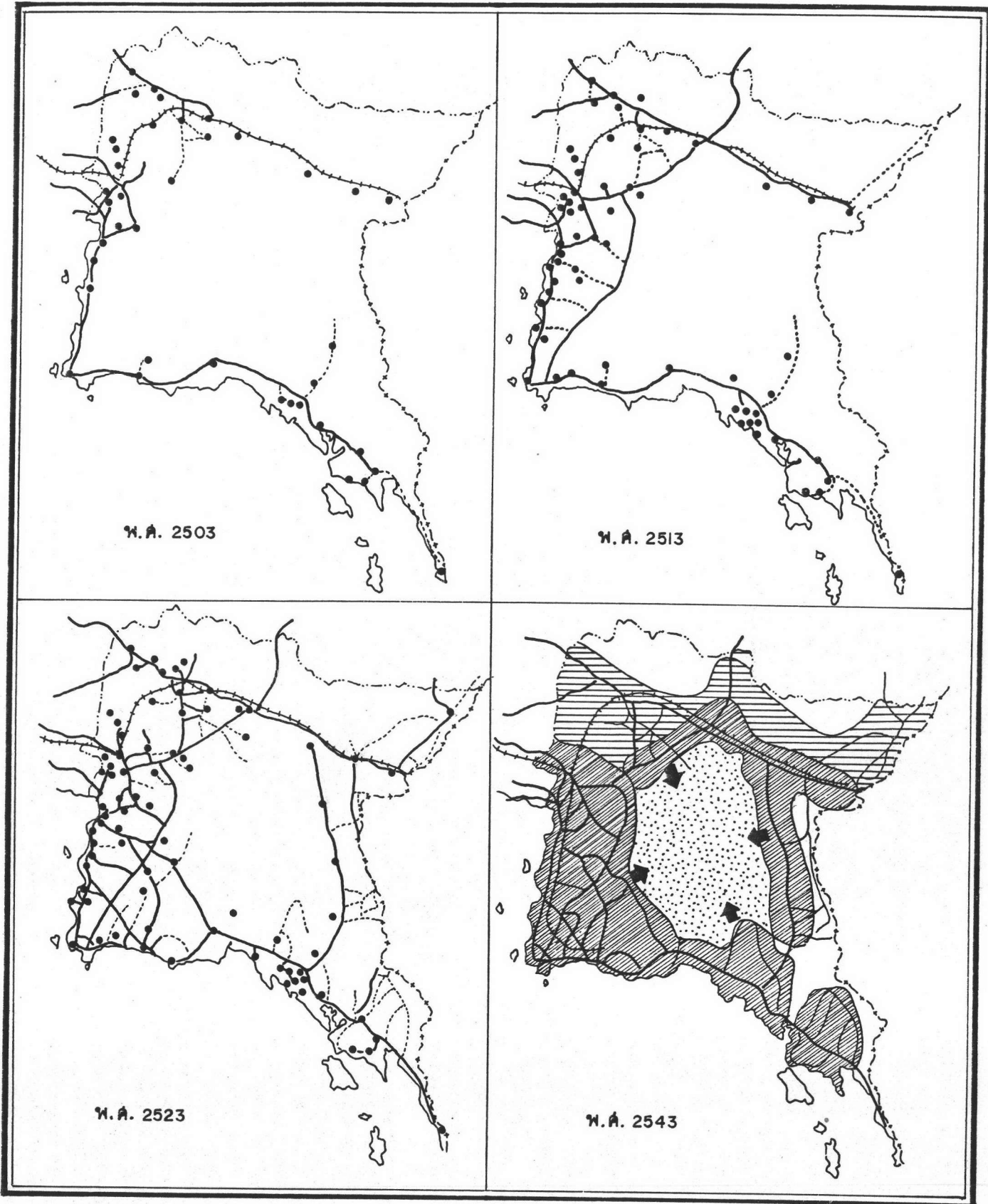
ชุมชนกลุ่มที่ 5 มี 32 ชุมชน เป็นชุมชนระดับสุขาภิบาลเกือบทั้งหมด ยกเว้นเทศบาลตำบลท่าใหม่ เพียงแห่งเดียว เป็นชุมชนที่สามารถติดต่อกับจังหวัดได้สะดวก แต่การบริการด้านสาธารณสุขยังไม่ทั่วถึง ยังต้องพึ่งพาสิ่งอำนวยความสะดวกจากชุมชนที่ใหญ่กว่า

ชุมชนกลุ่มที่ 6 มี 27 ชุมชน เป็นชุมชนระดับสุขาภิบาลทั้งหมด และเป็นชุมชนกลุ่มที่ล้าหลังที่สุดในภาค เพราะมีความเสียเปรียบทางด้านทำเลที่ตั้งที่อยู่ห่างไกลถนนสายหลัก การคมนาคมไม่สะดวก และยังขาดแคลนทางด้าน สาธารณูปโภค การบริการทางการศึกษาและสาธารณสุขอยู่ในระดับต่ำ ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ มีร้านค้าน้อยมากและเป็นร้านขายของชำขนาดเล็กเท่านั้น

นอกจากนั้น จากการพิจารณาถึงรูปแบบการกระจายตัวของระบบชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในช่วงปี 2503-2523 จะเห็นได้ว่า ในอดีต บริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นจะอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกงต่อมาได้มีการกระจายตัวของระบบชุมชนออกมาตามเส้นทางคมนาคมหลักของภาค โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเล และพบว่ามีการเกาะกลุ่มอย่างเห็นได้ชัดในเขตพื้นที่ราบติดชายฝั่งทะเลของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งคาดว่า เป็นผลมาจาก การเป็นศูนย์กลางการผลิตอัญมณี อันเป็นสินค้าที่สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดมากที่สุดนั่นเอง ที่ทำให้ระบบชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็ว และจะพบว่าในปัจจุบันรูปแบบการกระจายตัวของระบบชุมชนจะเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง รวมทั้งเริ่มปรากฏชุมชนบริเวณพื้นที่ตะวันออกเฉียงเหนือของภาค เมื่อศึกษาถึงแนวโน้มและทิศทางการตั้งถิ่นฐานในอนาคต สามารถชี้ให้เห็นถึงทิศทางการตั้งถิ่นฐานที่ขยายเข้าไปถึงบริเวณพื้นที่ตอนกลางของภาค ยกเว้นบริเวณที่เป็นภูเขาสูงสำหรับจังหวัดจันทบุรี ระบบชุมชนมีลักษณะเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณพื้นที่ราบชายทะเล ซึ่งแตกต่างจากจังหวัดอื่น ๆ ในภาค เนื่องจากอุปสรรคทางด้านภูมิประเทศที่เป็นภูเขา ทำให้ไม่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นในพื้นที่ดังกล่าว (ดูแผนที่ 3.15 ประกอบ)

3.6 ผลกระทบที่เกิดจากโครงการพัฒนาของรัฐ

ในปัจจุบัน รัฐบาลได้เริ่มมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างจริงจัง เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทำเลที่ตั้งซึ่งเหมาะต่อการพัฒนา และมีความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐานอยู่แล้ว ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ได้กำหนดนโยบายหลักในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเฉียงเหนือ (พชอ.)

แผนที่ 3.15 รูปแบบการกระจายตัวของชุมชนภาคตะวันออกเฉียง

ที่มา สำนักผังเมือง

ประกอบด้วยพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง เพื่อมุ่งพัฒนาให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักของประเทศ และเป็นการพัฒนาระบบชุมชนและเมืองใหม่ควบคู่ไปด้วย โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาดังนี้ (ดูแผนที่ 3.16 ประกอบ)

1. บริเวณมาบตาพุด จังหวัดระยองกำหนดให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักที่ตั้งอยู่ติดกับท่าเรือน้ำลึกสำหรับบริการขนถ่ายสินค้า พร้อมทั้งบริการทางด้านโครงสร้างพื้นฐานหลักต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการลงทุนของภาคเอกชน

2. บริเวณแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี เป็นที่ตั้งท่าเรือพาณิชย์หลักสำหรับการขนถ่ายสินค้าและมีเขตนิคมอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก และอุตสาหกรรมที่ไม่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

3. พื้นที่เมืองหลักและชุมชนใกล้เคียง ซึ่งประกอบด้วย

- เมืองชลบุรี เป็นศูนย์กลางในเชิงธุรกิจการค้า และการบริหารงานภาครัฐบาล

- เมืองพัทยา เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้าและการพาณิชย์ควบคู่ไปกับเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยว

- เมืองระยอง เป็นศูนย์กลางบริการและฐานทางการศึกษา

ตามแผนงาน จะเริ่มทำการศึกษาและออกแบบรายละเอียดของโครงการในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เพื่อพร้อมที่จะเริ่มก่อสร้างในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) โดยมีโครงสร้างพื้นฐานหลักบางโครงการก่อสร้างเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเป็นที่คาดหมายกันว่าในช่วง 10-20 ปี ข้างหน้า โครงสร้างอุตสาหกรรมของประเทศจะเปลี่ยนมาเป็นอุตสาหกรรมหนักที่ใช้เทคโนโลยีที่สูงขึ้น อันจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะพื้นที่เป้าหมายและพื้นที่ใกล้เคียง นั่นคือ เกิดการหมุนเวียนทางด้านเศรษฐกิจสูง ก่อให้เกิดการเพิ่มรายได้ของประชากร ซึ่งรวมถึงระดับความเป็นอยู่ที่สูงขึ้นด้วยเช่นกัน

สรุปบทบาทของจังหวัดจันทบุรีในระดับภาค

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบสภาพการณ์ด้านต่าง ๆ ของจังหวัดจันทบุรีกับภาคตะวันออก ในลักษณะเกี่ยวเนื่องกับพื้นที่ใกล้เคียง (Relative Relation) ปรากฏว่าจังหวัดจันทบุรีมีบทบาทและความสำคัญต่อภาคค่อนข้างน้อย หรือมีบทบาทรองจากจังหวัดหลักของภาค ซึ่งสามารถแยกพิจารณาให้เห็นเด่นชัดได้ดังนี้

ก. ทางด้านกายภาพ จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นฐานของการผลิตทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ป่าไม้ แร่ธาตุ และประมงทะเล รวมทั้ง แหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม แต่เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่ประกอบด้วยภูเขาสูง และที่ดอนซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่และการตั้งถิ่นฐานของประชากร ทำให้ขาดการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างที่ควรจะเป็น

ข. ทางด้านประชากร เนื่องจากสภาพภูมิประเทศอันเป็นอุปสรรคต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากร ได้ส่งผลให้ความหนาแน่นของประชากรค่อนข้างน้อย และประชากรส่วนใหญ่จะกระจายตัวอยู่ในเขตที่ราบและมีลักษณะเกาะกลุ่มอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นที่บางส่วนของจังหวัดเท่านั้น แต่จะพบว่ามี การอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในจังหวัดค่อนข้างสูงรองจากจังหวัดชลบุรี ซึ่งจำนวนผู้อพยพย้ายถิ่นอาจก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย กล่าวคือ ทางด้านผลดีมีผลต่อระบบหมุนเวียนของการผลิตทางเศรษฐกิจสูงขึ้น เพราะส่วนใหญ่อพยพมาเพื่อหางานทำโดยรับจ้าง худพลอย และทำสวนผลไม้ ส่วนผลเสียก็คือ ผู้อพยพย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นชาวอีสาน มักจะต้องการตั้งหลักแหล่งอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี จึงมีการบุกรุกทำลายป่าเพื่อหาที่ดินตั้งถิ่นฐาน ซึ่งทำให้เกิดปัญหาตามมา คือปัญหาฝนแล้ง

ค. ทางด้านเศรษฐกิจ บทบาททางด้านเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำและมีแนวโน้มที่จะตกต่ำลงเรื่อย ๆ ทั้งนี้เนื่องจากขาดการปรับปรุงประสิทธิภาพและโครงสร้างการผลิตอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากการผลิตทางด้านเกษตร ซึ่งมีอัตราการขยายตัวค่อนข้างต่ำ อีกทั้งการผลิตทางด้านอัญมณี ซึ่งเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดก็ยังมีปริมาณลดน้อยลง จนกระทั่งต้องมีการนำเข้าจากต่างประเทศทดแทน แต่จะพบว่ามีเพียง 2 สาขาที่มีแนวโน้มพัฒนาได้ในอนาคต คือ ทางด้านที่อยู่อาศัยและการบริการ เพราะมีสภาพทำเลที่ค่อนข้างได้เปรียบ กล่าวคือ ลักษณะทำเลที่ตั้งของจังหวัดจันทบุรี โดยเฉพาะบริเวณที่ราบติดชายฝั่งทะเล

มีเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติสูงประกอบด้วย เป็นบริเวณที่มีประชากรอาศัยหนาแน่น ทำให้มีโอกาสในการพัฒนาทางด้านที่อยู่อาศัยและการบริการสูง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะยังคงมีบทบาทค่อนข้างต่ำก็ตาม

ง. ทางด้านสังคมและการบริการขั้นพื้นฐาน นับว่าจังหวัดจันทบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการให้บริการทางด้านสังคมและการบริการขั้นพื้นฐาน อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นภายในภาค ทั้งทางด้านการศึกษา สาธารณสุข ไฟฟ้า โทรศัพท โดยเฉพาะทางด้านการศึกษาและสาธารณสุข ซึ่งสามารถให้บริการได้ทั้งประชากรภายในจังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียง แม้ว่าจะไม่เด่นเท่าจังหวัดชลบุรี ก็ตาม แต่ก็จัดได้ว่าจังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความพร้อมทางด้านนี้ และสิ่งเหล่านี้ก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากร

จ. ทางด้านระบบชุมชนและนโยบายการพัฒนาของรัฐ จากการศึกษาการจัดลำดับระบบชุมชนในภาคตะวันออก พบว่า จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีขนาดชุมชนขนาดใหญ่รองจากชุมชนหลักของภาค แต่ปรากฏว่าตามแผนนโยบายการพัฒนาของรัฐนั้นส่งผลกระทบต่อจังหวัดจันทบุรีในทางอ้อมเท่านั้น เนื่องจากไม่ได้อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนา ดังนั้น ผลกระทบที่ได้รับคือ ผลที่เกิดตามมาจากการพัฒนาพื้นที่เป้าหมายหลัก ซึ่งได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ซึ่งเป็นจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับจังหวัดจันทบุรี นั่นเอง